

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті» коммерциялық
емес акционерлік қоғамы

Ө.А. Байқоңыров атындағы Тау-кен металлургия институты

«Маркшейдерлік іс және геодезия» кафедрасы

Түзелхан Досжан Бақытұлы

Ауыл шаруашылығы ұйымының жерлерін шаруашылық ішілік бағалау.

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫС

6B07304 - «Геокеңістіктік цифрлық инженерия»

Алматы 2024

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті» коммерциялық
емес акционерлік қоғамы

Ө.А.Байқоңыров атындағы тау – кен – металлургия институты

«Маркшейдерлік іс және геодезия» кафедрасы

КОРҒАУҒА ЖІБЕРІЛДІ

«Маркшейдерлік іс және геодезия»
кафедрасының меңгерушісі
PhD, қауым профессор
Э.О.Орынбасарова
« 5 » 06 2024ж.

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫС

Тақырыбы: « Ауыл шаруашылығы ұйымының жерлерін шаруашылық ішілік
бағалау »

6B07304 - «Геокеңістіктік цифрлық инженерия»

Орындаған

Түзелхан Д.Б

Рецензент
Қазақ бас сәулет-құрылыс
академиясы, PhD,
қауымдастырылған профессор
А.А.Алтаева

Ғылыми жетекші,
Т.Ғ.Д., профессор
Қасымқанова Х.М.

« 05 » 06 2024ж

« 05 » 06 2024ж.

Подпись
заверяю
HR департамент

Алматы 2024

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті»
коммерциялық емес акционерлік қоғамы

Ө.А.Байқоңыров атындағы Тау – кен металлургия институты

«Маркшейдерлік іс және геодезия» кафедрасы

6В07304 - «Геоинженерлік цифрлық инженерия»

БЕКІТЕМІН

«Маркшейдерлік іс және геодезия»

ДОПУЩЕН К ЗАЩИТЕ кафедрасының меңгерушісі
Э.О.Орынбасарова
НАО «ҚазНТУ им.К.И.Сәтпаева» қауым профессоры
Горно-металлургический институт им. О.А. Байқоңурава « 5 » 06 2024ж.

Дипломдық жұмысты орындауға арналған
ТАПСЫРМА

Білім алушы: Түзелхан Досжан Бақытұлы

Тақырыбы: Ауыл шаруашылығы ұйымының жерлерін шаруашылық ішілік бағалау

Академиялық істер жөніндегі Проректор 2023 жылғы «04» сәуірде №584 номер бұйрығымен бекітілген

Аяқталған жұмысты тапсыру мерзімі: «19» сәуір 2024жыл

Дипломдық жұмыстың бастапқы деректері:

- а) Түркістан облысының әкімшілік картасы
- б) Бағалау аймақтарының шекаралар картасы
- в) Түркістан облысының жер учаскелерінің аудандар бойынша бағалары

Дипломдық жұмыста қарастырылатын мәселелер тізімі:

- а) Түркістан облысы және оның әкімшілік құрылымы
 - б) Жер бағалау аймақтарына бөлу түрлеріне тәсілдеріне жалпы түсінік беру
- Графикалық материалдардың тізімі: ҚР-ның Түркістан облысы Ордабасы ауданы Қажымұқан ауылдық округының шаруашылық ішілік бағалау картасына талдау жасау және жер учаскесінің кадастрлық және нарықтық бағаларын салыстыруы презентациясы 7-8 слайдтарда көрсетілген.

Ұсынылатын негізгі әдебиеттер:

1. Үш өлшемді ГАЗ Ресейге келеді. AutodeskInfrastructureModeler 3D ГАЗ жасау құралы
2. Жер кадастрының, орман тізілімінің және ерекше қорғалатын аумақтардың геоақпараттық жүйелері
3. Жерге орналастыру және жер кадастрында ГАЗ технологияларын пайдалану

Дипломдық жұмысты дайындау
КЕСТЕСІ

Бөлімдердің дайындалатын мәселелер тізімі	атауы,	Ғылыми жетекшіге мерзімдері	ұсыну	Ескерту
Нысан туралы жалпы мәлімет		15.03.2024		Ескерту жоқ
Аумақты бағалау аймақтарына бөлу, жерді бағалау әдістемесі		02.04.2024		Ескерту жоқ
Алматы қаласының бағалау аймақтары картасын талдау		15.04.2024		Ескерту жоқ

Аяқталған дипломдық жұмыс үшін, оған қатысты бөлімдердің жұмыстарын көрсетумен, кеңесшілер мен және норма бақылаушының қойған қолдары

Бөлімдер атауы	Кеңесшілер тегі, аты, әкесінің аты, (ғылыми дәрежесі, атағы)	Қол қойылған күні	Қолы
Негізгі бөлім	Касымканова Х.М. Техника ғылымдарының докторы	17.04.24	
Арнайы бөлім	Касымканова Х.М. Техника ғылымдарының докторы	14.05.24	
Нормабақыу	Мадимарова Г.С, Техника ғылымдарының кандидаты	30.05.24	

Ғылыми жетекшісі

Білім алушы тапсырманы орындауға алды

Күні « ___ » _____ 2024ж.

Касымканова Х.М.
 Түзелхан.Д.Б.

АҢДАТПА

Дипломдық жұмыс ауыл шаруашылығы ұйымының жерлерін шаруашылық ішілік бағалау және шаруа қожалығына жер бөліп беруге арналған. Жұмыстың негізгі мақсаты – ауыл шаруашылығы жерлерінің пайдалану ерекшеліктерін анықтау, сапалық ерекшеліктерін зерттеу және бағалау әдістерін көрсету.

Жұмыс кіріспеден, төрт негізгі бөлімнен және қорытындыдан тұрады.

Бірінші бөлімде ауыл шаруашылығы жерлерінің сапалық жағдайын бағалаудың теориялық негіздері;

Екінші бөлімде ауыл шаруашылығы жерлерінің сандық, сапалық ерекшеліктерін зерттеу және бағаны анықтау әдістері;

Үшінші бөлімде шаруа қожалығына сипаттама беру;

Төртінші бөлімде ауыл шаруашылығы жерлерінің пайдалану ерекшеліктерін ескере отырып бағалау мәліметтерін пайдалану көрсетілген.

АННОТАЦИЯ

Дипломная работа предназначена для внутривладельческой оценки земель сельскохозяйственной организации и выделения земель крестьянскому хозяйству. Основная цель работы-выявление особенностей использования сельскохозяйственных угодий, демонстрация методов исследования и оценки качественных особенностей.

Работа состоит из введения, четырех основных разделов и заключения.

В первом разделе теоретические основы оценки качественного состояния сельскохозяйственных земель;

Во второй части исследуются количественные, качественные особенности сельскохозяйственных угодий и методы определения цен;

Описание крестьянского хозяйства в третьем разделе;

В четвертом разделе показано использование оценочных данных с учетом особенностей использования сельскохозяйственных земель.

ANNOTATION

The thesis is intended for on-farm assessment of the lands of an agricultural organization and the allocation of lands to peasant farms. The main goal of the work is to identify the characteristics of the use of agricultural land, demonstrate research methods and evaluate qualitative characteristics.

The work consists of an introduction, four main sections and a conclusion.

The first section contains the theoretical basis for assessing the quality of agricultural land;

The second part examines the quantitative and qualitative characteristics of agricultural land and methods for determining prices;

Description of the peasant farm in the third section.

МАЗМҰНЫ

	Кіріспе	7
1	Ауыл шаруашылығы жерлерінің сапалық жағдайын бағалаудың теориялық негіздері	8
1.1	Ауыл өнеркәсіптік кешендерінің жер ресурстарын басқарудағы ауыл шаруашылығы жерлерін бағалаудың маңызы мен ролі	9
1.2	Қазақстан Республикасындағы ауыл шаруашылығы жерлерін кадастрлық бағалаудың әдістері	10
2	Ауыл шаруашылығы жерлерінің сандық,сапалық ерекшеліктерін зерттеу және бағаны анықтау әдістері	11
2.1	Баға құраушы факторларды анықтау және көрсеткіштерін негіздеу	11
2.2	Баға белгілеуші факторларды саралау әдістері	13
3	«Жанұзақ Ата» шаруа қожалығына сипаттама беру	21
3.1	«Жанұзақ Ата» шаруа қожалығының ауданын анықтау.	22
3.2	Алқаптар бойынша бонитеттің орташа алынған баллын есептеу	30
3.3	Азыққа жылдық қажеттілік	32
3.4	Ауыл шаруашылығын жүргізу үшін шаруа қожалығына қажетті есептеулер	34
4	Ауыл шаруашылығы жерлерінің пайдалану ерекшеліктерін ескерте отырып бағалау мәліметтерін пайдалану	38
4.1	Ауыл шаруашылығы жерлерін кешенді бағалаудағы құндылығын талдау	38
4.2	Жер учаскелерін экономикалық бағалау шамаларын салыстыру	42
5	Қорытынды	44
6	Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	45

КІРІСПЕ

Нарықтық экономика қажеттіліктеріне сәйкес, сонымен қатар ғаламдық экономикалық кеңістіктегі бағалау қоғамдастығын интеграциялау мақсатында жерді бағалау мәселесі қазіргі уақытта өте өзекті болып табылады.

Мұндағы мәселе, жер - қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының ең маңызды және ештеңемен алмастырылмайтын факторы ретінде қала отырып, түрлі рольді атқарады. Ресурс ретінде және тауар ретіндегі жердің құны – бес жүз жылдан аса зерттеліп келе жатқан экономика ғылымында қажетті экономикалық фактордың бірі саналады. Жердің құнын қалыптастырудың экономикалық және экономикадан тыс механизмдерін қалыптастыру сұрақтары анағұрлым күрделі.

Қазақстан Республикасында бағалау қызметін старгиялық дамытуды сәтті жүзеге асыру, яғни жекелей алғанда кадастрлық бағалау – теориялық-әдіснамалық, әрі қолданбалы түрде мәселелердің шешімін талап етеді, сонымен қатар жер-бағалау жұмыстарының нәтижелерін тәжірибелік қызметке енгізу, технологияларын дайындау, ауыл шаруашылығын дамытудың заманауи экологиялық және әлеуметтік-экономикалық мәселелерінің шешілуіне мүмкіндік жасайды.

Жүргізілген сараптаулар көрсеткендей қазіргі күнге дейінгі жерді бағалау саласындағы тарихи қалыптасқан зияткерлік жобалар, тұжырымдар және идеялар айтарлықтай әлі күнге дұрыс ұстанымды таңдауға алып келеді. Жасалынатын дұрыс таңдаулар, жобалау жұмыстары мәселенің өзектілігі мен тәжірибелік құндылығына қарамастан, отандық және шетелдік ғылымның алға қойған зерттеуі әлі де өндірістің және жеке мүлік нысанының факторы ретінде жерді бағалауға бағытталады. Айта кететін басты жайт, бүгінге дейін жердің биосфералық, экономикалық және әлеуметтік маңыздылығын көрсететін жердің кадастрлық құнын бағалау феноменіне кешендік зерттеулер жүргізілген жоқ.

1 Ауыл шаруашылығы жерлерінің сапалық жағдайын бағалаудың теориялық негіздері

1.1 Ауыл өнеркәсіптік кешендерінің жер ресурстарын басқарудағы ауыл шаруашылығы жерлерін бағалаудың маңызы мен ролі

Жер ресурстары - бұл кез-келген елдің ұлттық байлығы, халықтардың әлеуметтік-экономикалық қолайлылығының негізі. Ең алғаш Мәскеу губерниясындағы шаруалардың жер иемдену құрылымын зерттеген А.В.Чаяновтың пікірінде жерді бағалау арқылы оны пайдалану тиімділігіне қол жеткізуге болатындығын дәлелдеген. Оны өз ұлты игілігіне, болашақ ұрпақтары пайдалануы тиіс [1].

Жер қатынастары саласындағы қорғалынбай қалған күрделі де қиын мәселелерді шешу, ауыл шаруашылығындағы шаруа қожалықтарына, АҚ, ӨК инвестициялар тарту үшін жағдай жасау мақсатында 2003 жылғы маусымда ел Президентінің Жарлығымен Жер Кодексі қабылданды [2]. Жерге жеке меншік енгізілуіне орай, еліміздің ауыл шаруашылығы саласындағы егістікті тиімді де ұтымды пайдалануға көштік. Себебі дүниежүзілік дамыған мемлекеттердің тәжірибесі анықтағандай, меншік түрі өзгергенде ғана жер ресурстарын тиімді де ұтымды пайдалануға қол жеткізу мүмкіндігін зерттеулер көрсетілді.

Ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілерге жеңілдетілген несие беру арқылы, тығырықтан шыға отырып, көкөніс, жеміс-жидек, ет, сүт өнімдері секілді бірінші қажеттіліктермен өзімізді-өзіміз қамтамасыз жасауға қол жеткіземіз. Бірақ отандық озық әдістеріміздің табиғи жақындығы мен үнемділігін ескеруге тиіспіз, сонымен қатар тек әлемдік деңгейдегі ғылымның жетістіктері ғана ауыл шаруашылығы өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыратындығын ұмытпайық. Жер ғылымында қоғамдық-өндірістік қатынастар жүйесімен дифференциалдық жер рентасының пайда болуы, оларды бөлінуі және иемденуінің механизмдері зерттеледі. Жер қатынастары жердің айналымын қамтамасыз жасалуының экономикалық механизмімен өзара әрекет жасайды. Бұл механизмдер жерге меншіктің түрімен анықталады. Егістік түсімін арттыратын ылғал сақтайтын технологияны қолдану заманауи ауыл шаруашылық техникасын қолданбай қол жеткізу мүмкін емес. Әлемнің дамыған елдерінің әлеуметтік-экономикалық саясатында аграрлық құрылым және тамақтану басымдылығы орын алады.

Қазақстан Республикасының жер қоры өзінің табиғи ерекшеліктеріне қарай, негізінен, ауыл шаруашылығы алқаптарынан тұрады (81,7%), орман алқаптары мен ағашты-бұталы екпелер республиканың жер қорының құрылымында бар-жоғы 5,3%-ды, су мен батпақ астындағы жерлер - 3,2%, басқа алқаптар жалпы жер алаңының 9,8%-ын құрайды. Республиканың жер қорының 81,7%-ын ауыл шаруашылығы алқаптары алып жатыр, олардың

ішінде шөлді және жартылай шөлді типтегі жайылымдар басым (84,9%), ал егістік 10,2%-ды құрайды.

Әлемдегі жер ресурстарының ландшафтық-шаруашылық жер құрылымы Ресей ғалымдары Акимова Т.А., Хаскин В.В. зерттеулері бойынша 1 кестеге сәйкес беріліп отыр.

Кесте 1 - Планетадағы ландшафтық-шаруашылық жер құрылымы

Жер категориялары	Планетадағы жерлер ауданы	
	млн.га	%
Ауыл шаруашылығы жерлері	3218	21,6
Егістік	1518	10,2
Орман және бұталар	4550	30,5
Өсімдік ландшафы	1132	7,6
Су айдыны және батпақ	1030	6,9
Құрылыс, жол және инфрақұрылым	980	6,6
Шөл және шөлейт	2270	15,2
Басқа	1720	11,6
Барлығы	14900	100,0

Сондықтан Қазақстан Республикасының Жер Кодексінің 152-153 бабтарында жер ресурстарын бағалау нақты айқындалған «жерді мемлекеттік кадастрлық бағалау мен топырақты бағалау тұрақты түрде жүргізіліп отырады». Себебі, мемлекет үшін азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз жасау басты шара және оның ұлттық экономиканы дамытудағы маңызы өте жоғары.

Зерттей келе, барлық елдердің басты мақсаты халқының азық-түлікке деген сұранысын қанағаттандыру болып отыр. Ал қазір біздің елімізде экономикалық даму мен экономикалық әр тараптандыруды, сондай-ақ аграрлық өндіріс пен азық-түлікті тұтынудың жоғары үлгі-қалыптарымен қатар, әлемдік конъюнктураның көмір сутегіне тәуелсіздігін қамтамасыз ететін «жасыл экономикаға» бағыт ұстанған үдемелі индустриялық-инновациялық бағдарлама жұмыс жасайды [1].

1.2 Қазақстан Республикасындағы ауыл шаруашылығы жерлерін кадастрлық бағалаудың әдістері

Нарық қағидаларына сай жер учаскесі - жылжымайтын мүлік болып табылады. Ал жылжымайтын мүлік объектісінің нарықтық құнын анықтағанда, бағалаудың табыстық, шығындық және салыстырмалы сату

әдістері қолданылады. Нарықтық құн - объектіге бәсеке жағдайында екі жақты толық ақпаратпен қамтамасыздандыра отырып жасайтын келісіміне сай берілетін ықтималды бағасы. Бағалаудың салыстырмалы сату әдісі - нарықта ұқсас объектілерді сату, сатып алу келісімдерін сараптай жасалатын тәсіл және сараптама нәтижелері бағаланатын объектіге қажетті түзетулер арқылы енгізіледі.

Нақты меншіктің сату бағасы ұсыныс және сұраныс арасындағы тепе-теңдікті бейнелейді, егер жылжымайтын мүлік нарығындағы жағдайлар өзгермесе, онда сипаттамалары бойынша ұқсас объектілер бірдей бағамен бағаланады. Бірақ, сипаттамалары бойынша абсолютті бірдей жылжымайтын мүлік объектісі болмайтындықтан, негізге алынған объектімен бағаланатын объектінің айырмашылықтарын ескере отырып, түзетулер енгізіледі. Қазіргі кезге дейін Республикамызда жер учаскелерін сату болмағандықтан, нарық талабына сай бұл әдісті қолдану мүмкіншілігі болмаған.

Шығындық әдісін күрделі құрылымды жылжымайтын мүлік объектілерін бағалау үшін қолданады. Әдістің идеясы - жер учаскесінің бағасына тиісті сипаттамадағы ғимаратты салу шығындарын қосу арқылы жылжымайтын мүлікті бағалау. Бұл әдісті үйлерді, ғимараттарды, өнеркәсіп, сауда объектілері үшін берілетін жер учаскелерін бағалауда толық қолдануға болады. Содай-ақ шығындық әдісті барлық тозған мүлікті қалпына келтіру немесе оның құнын анықтау арқылы қайтару тәсілі десе де болады.

Жылжымайтын мүлікті бағалаудағы үшінші әдіс табыстық болып табылады. Мұнда екі негізгі тәсіл пайдаланылады: тікелей капиталдандыру және табысты капиталдандыру. Бұл әдіс күту принципіне негізделеді, яғни, объектінің құны оның алдағы уақытта әкелер табысына байланысты анықталады. Мүлікті сатып алушы оны пайдаланудан пайда табуды жорамалдайды. Бұл әдістің кемшілігі – объектіні бағалау дәлдігінің төмендігі.

Нарықтық экономикалы елдерде ауыл шаруашылық жерлерді бағалаудың келесідей негізгі көрсеткіштері бар:

жердің өнімділігі:

а) жалпы бағалау көрсеткіші ретінде – 1 гектардан алынатын жалпы өнімнің ақшалай құны (*ЖҚ*, тг/га);

ә) жеке бағалауда – натуралды түрде негізгі ауыл шаруашылық дақылдарының түсімділігі (*ДТ*, ц/га), малдардың өнімділігі (*МӨ*, ц/га) және оларды ақшалай бағалағандағы 1 гектарға келетін өнімнің жалпы құны.

Шығындардың өтелінуі (*ШӨ*) – натуралдық және ақшалай түрде есептелінетін жеке және жалпы бағалау көрсеткіші және шығындардың бірлігіне келетін өнім мөлшерімен есептелінеді.

Дифференциалдық пайда (*ДП*) – жақсы жерлерден түсетін салыстырмалы қосымша өнім және табыс мөлшерін көрсететін таза пайданың бөлігі. Жерлерді жеке және жалпы бағалаудағы белгілі сападағы жерлердің ауданының бірлігіне келетін нормадан артық қосымша пайданы көрсетеді:

$$ДП = ЖК - Ш - П_T \quad (1)$$

мұндағы, $ЖК$ - өнімнің жалпы құны;

$Ш$ - шығын;

$П_T$ - қажетті таза пайда.

2. Ауыл шаруашылығы жерлерінің сандық, сапалық ерекшеліктерін зерттеу және бағаны анықтау әдістері

2.1 Баға құраушы факторларды анықтау және көрсеткіштерін негіздеу

Ауыл шаруашылығы жерлерін бағалаудың теориялық-әдіснамалық негіздеріне сүйене отырып, сонымен қатар анықталған құнды құраушы механизмдерге байланысты кадастрлық құнды қалыптастыратын теорияға және әдіснамаға сәйкес құнды тәжірибелік есептеу әдістеріне мүмкіндік беретін әдістемелік қамтамасыз етуге көшеміз.

Мұнда айта кетерлігі, бұрыннан бар сан алуан ауыл шаруашылығы жерлерін бағалаудағы отандық және шетелдік әдістер түрлі қағидалар мен әдістерге (транспорттық-жол шығындары, гедонистикалық құрылымдар, анықталған шамалар және т.б.) байланысты. Бұл әдістердің барлығы әр түрлі құнды құраушы факторларды қамтиды, әрі олардың барлығы жерді бір қырынан қана көрсетуге бағытталған, яғни жерді бағалаудың құндық феноменін толық ашпайды [2].

Бағаны есептеудің әдіснамалық тәсілдері мен тәжірибелік әдістері, отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми ізденістері, ғылыми-зерттеу институттарының мәліметтері негізінде ауыл шаруашылығы жерлерін кадастрлық бағалаудың ерекшеліктерін көрсететін құнды құраушы бірқатар факторларды анықтап алдық. Оларды негізгі үш топқа бөлдік :

1) табиғи-климаттық факторлар (ауыл шаруашылық жерлерін бағалауды биосфералық құраушы ретінде);

2) аумақтық қолжетімділік факторлары (ауыл шаруашылығы жерлерін бағалауды экономикалық құраушы);

3) әлеуметтік-экономикалық факторлар (ауыл шаруашылығы жерлерін дихотомикалық бағалау).

Құнды құраушы факторларды топтастырып болғаннан кейін, біз факторлық көрсеткіштер ретінде қарастырдық. Анықталған факторлардың кеңдігі және көп қырлылығы көп жағдайларға байланысты болды, сонымен қатар ауыл шаруашылығы жерлерін кадастрлық бағалауды кешенді тұрғыдан бағалау қажеттілігін дәлелдейді.

Табиғи-климаттық факторлар В.В.Докучаевтың пікірінше аумақтық заңдылыққа сәйкес өзгеріске еніп отырады. Бұл факторлар мынандай бірқатар көрсеткіштермен көрсетіледі:

1. Топырақ құнарлығы.

-балл бонитетпен белгіленетін, топырақтың құнарлылық деңгейін сипаттайтын интегралды көрсеткішті анықтау;

-жарамдылық санатын көрсететін, ауыл шаруашылығы алқаптарының әр түріне сәйкес қолданылу үшін топырақтың жарамдылығын сипаттайтын интегралды көрсеткішті анықтау;

Генетикалық құрамы бойынша жерді бағалау агроөндірістік топтар бойынша жүргізіледі, ол табиғи-ауыл шаруашылықтық аудандастыру шеңберінде анықталады. Топырақ құнарлығына аумақтық дифференциалдық және қоршаған табиғи ортаға әсер ететін көрсеткіштерге төмендегідей факторлар да кіреді: климаты, жер бедері, жыныстық құрылымдар және т.б. Ауыл шаруашылығын кадастрлық бағалау кезінде белгілі бір уақыт аралығында кеңістіктік тұрғыдан қарастырылады [2].

2. Контур.

Ауыл шаруашылығы техникаларының өнімділігіне айтарлықтай әсерін тигізеді (ауыл шаруашылығы өндірушінің жұмысының күрделенуіне алып келеді.). Танаптың өлшеміне ландшафттың түрлілігі, топырақ жамылғысының сипаты, эрозиялану деңгейі, жер бедерінің жағдайы, орман жолақтары және т.б. жағдайлар өз әсерін тигізбей қоймайды.

3. Тастақтылығы.

Жер учаскесінің тастақтылығының мына деңгейлері бойынша бөлуге болады: әлсіз тастақты, орта тастақты, күшті тастақты, өте күшті. Аталған көрсеткіштер ауыл шаруашылығы техникаларын эксплуатациялауда есептелмеген шығындар келтіреді, агротехникалық және мелиоративтік жұмыстарды жүргізу мүмкіндігінің шектеулігінен топырақ құнарлығын төмендетуге алып келеді.

4. Ылғалдылығы.

Жердің ылғалдылығына байланысты жер «ылғал жеткіліксіз», «қалыпты», «шыктен тыс ылғалды», «батпақты», «ағын сулар жиылатындығымен» сипатталады. Ылғалдану деңгейінің дифференциациясы бірқатар агротехникалық және мелиоративтік шараларды қажет етеді. Мысалы, уақытша ылғалды жерлер агротехникалық шараларды, ұзақ уақыт ылғал қамтитын аумаққа мелиоративтік шаралар, ал үнемі ылғалды жерлерге – түбегейлі мелиорация жұмыстары жүргізіледі. Осы шаралардың барлығы қосымша шығындардың туындауына алып келетіндіктен ауыл шаруашылығы жұмыстарының кешіктіреді.

5. Эрозия.

Жер учаскелерінің эрозиялық деңгейіне байланысты мына түрлерге бөлуге болады: «дефляциялық-қауіпті», «су немесе жел эрозиясымен зақымданған», «су және жел эрозиясына ұшыраған». Шайылған топырақтардың құнарлығының төмендеуі тікелей топырақ құрамындағы қарашірік (гумус) қабатына және қорына байланысты.

Жер учаскесінің кадастрлық құны табиғи-климаттық факторы ұқсас агрохолдингпен шекаралас болғанымен жер учаскелерінің олардың орналасу алшақтығына байланысты айырмашылығы болады, яғни біздің көзқарасымыз бойынша транспорттық шығындар аталған жер учаскелерінің шаруашылыққа кететін шығындарымен бірдей емес. Аумақтың түрлілігі мен транспорттық шығындарды көрсету құнды кадастрлық бағалауда ауыл шаруашылығындағы өндірістік қатынастардың жетілдірілуін көрсетеді. Бұл авторлық көзқарас Ф.Тюеннің пікірімен сәйкес келеді, яғни құнды қалыптастыруға транспорттық шығынның әсері тікелей әсерін тигізеді.

Басқа техникалық көрсеткіштер де (ауыл шаруашылығы жер пайдаланылуының орталықтан қашықтығы қатты жабынды жолмен жалғасуы, учаскенің кіреберіс жағдайы, жол желілерінің тығыздығы) өндірістің тікелей экономикалық көрсеткіштерінің призмасы ретінде қарастырылуы керек. Мемлекет жер пайдаланушыларға көмектеспейтіндіктен, шаруашылық иелері өздігінен жұмыс жасайтын болғандықтан ортақ пайдаланылатын жолдарға мән берілмейді, нәтижесінде жол желілерінің нашарлауынан шығын екі есеге дейін өскендігін байқауға болады. Шаруашылықтың экономикасына белгіленген көрсеткіштердің әсерлік деңгейі ауыл шаруашылығы ұйымдарының өндірісін ұтымды-аумақтық ұйымдастыруына байланысты.

Өндірісті ұтымды ұйымдастыру ғана еңбек өнімділігін көтеруге мүмкіндік береді, яғни транспорттық жүктерді тасымалдау, жұмыс күштерінің қозғалысы, өндіріс жабдықтарын пайдалануды дұрыс игеру арқылы жұмыс уақытын тиімді пайдалануға болады.

Сондай-ақ, табиғи-климаттық жағдайлар мен аумақтық қолжетімділік факторларының айырмашылықтарынан басқа, *алеуметтік-сыйымды және экономикалық* таспа құраушы жағдайлар мен факторларды ескеру қажет екенін атап өткен жөн. Өздеріңіз білетіндей, жердің бір ерекшелігі-оның мөлшері табиғаттың өзімен шектеледі. Ұсыныстың шектелуі шығыстарды бөлу және ауыл шаруашылығы жерлерінің кадастрлық құнын қалыптастыру ерекшеліктерінің негізгі себебі болып табылады. Бұл жағдай Батыс Еуропа елдеріне тән, оның жер ресурстары айтарлықтай шектеулі, бірақ Қазақстанның көптеген ауыл шаруашылығы ұйымдарында мүмкін емес.

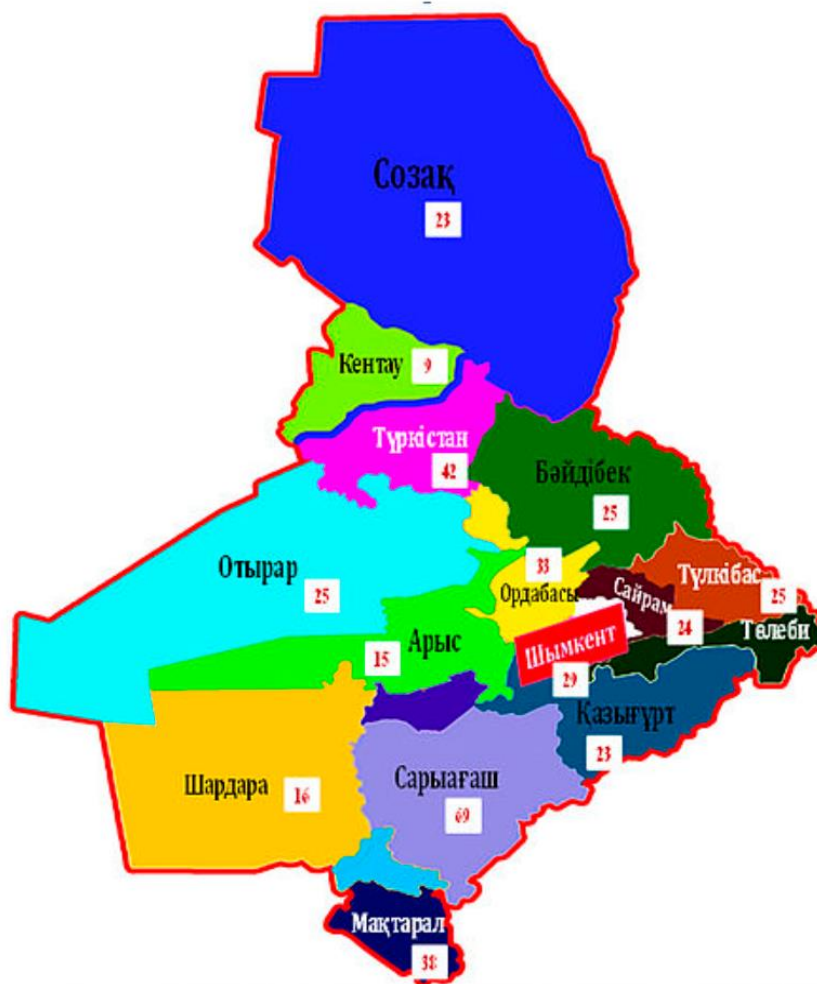
2.2 Түркістан облысының ауыл шаруашылығы жерлерін пайдалану ерекшеліктерін зерттеу

Түркістан облысы (2018 ж. дейін Оңтүстік Қазақстан облысы) – Қазақстан Республикасының оңтүстігіндегі әкімшілік-аумақтық бөлік. 1932 жылы 10 наурызда құрылған. 1962 – 92 жылы Шымкент облысы деп аталды. Аумағы 117,3 мың км². Тұрғыны 2000000 адам (2018ж). Орталығы – Түркістан қаласы Солтүстігінде Қарағанды, шығысында Жамбыл, батысында

Қызылорда облыстарымен, оңтүстігінде Өзбекстан Республикасымен шектеседі. Облыс құрамында 11 әкімшілік аудан, 4 қалалық әкімдік, 7 қала (Шымкенттен басқа), 13 кент, 171 ауылдық округ, 932 ауыл бар.

Ең суық ай - қаңтар, орташа ауа температурасы -5,6 0С. орташа айлық ауа температурасы нөлден төмен суық кезең 3 айдан аспайды-желтоқсан, қаңтар, ақпан. Ең ыстық ай-шілде. Мамырдан қыркүйекке дейін температурасы 18 0С жоғары жылу кезеңінің ұзақтығы.

Су ресурстары. Түркістан ауданының су ресурстары жер үсті және жер асты суларымен, жасанды су айдындарымен ұсынылған. Негізгі ірі су көздері Сырдария өзені, Қарашық және Арыс-Түркістан каналы болып табылады. Суды ұтымды қайта бөлу және ауданның сумен қамтамасыз етілуін арттыру мақсатында өзендер негізінде 7 су қоймасы ұйымдастырылды: Сасық бұлақ, Шерт, Ермак, Ақтөбе, Майдамтал, Шылбыр және Қошқорған.

1-сурет- Түркістан облысының аудандарының картасы

2022 жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша облыс тұрғындарының саны 2929,1 мың адамды құрайды, орташа тығыздығы бойынша 1 шаршы шақырымға 17,58 адамға сәйкес келеді.

Климаты. Жер бедері бойынша гетерогенді (шөл, тау бөктері мен таулар) және ендік бойынша үлкен аумағы бар аймақтың климаттық жағдайлары өте алуан түрлі.

Түркістан климаттың күрт континенталдылығымен сипатталады, оның маңызды ерекшелігі көктем мен жаз кезеңдерінің айқын контрасты болып табылады. Көктем жылы, ылғалды және қысқа, ал жаз ыстық, құрғақ және ұзақ. Қысы жұмсақ, қысқа, жиі ериді, қар жамылғысы шамалы және тұрақсыз.

Жыл бойына аз бұлтты ауа-райы күн радиациясының үлкен келуін тудырады. Күн сәулесінің ұзақтығы жылына шамамен 3000-3080 сағатты құрайды. Максималды ұзақтығы шілдеге келеді (айына 370-420 сағат).

Зерттелетін аумақтың табиғи-климаттық жағдайларына жүргізілген сараптамалар көрсеткендей Түркістан облысының әрбір аймағының ерекше екендігін көрсетеді, яғни ұйымдастырушылық-шаруашылық жүйеге, агротехникалық-эрозияға қарсы шараларға, ауыл шаруашылығы өндірісінің мамандануына, ауыл шаруашылығы техникаларының жоғары өнімділікпен пайдалану тиімділігіне өз әсерін тигізеді.

2020 жылдың 1 қаңтарына сәйкес «2020 жылдың Қазақстан Республикасының жерінің жағдайы және пайдаланылуының жинақ есебіне» сәйкес 11609,5 мың км² құрайды, Республика жерінің 4,3% үлесіне тең. Жер қорының негізгі үлесі ауыл мақсатындағы жерлеріне негізделген - 4209,6 мың га. Жер санаттары бойынша облыстағы жер үлестерінің бөлінуі келесі 2 кестеде келтірілді.

Қазір Шымкент қаласы Республикалық маңызы бар қала саналғандықтан, оның территориясы 116200 га құрайды, кестедегі көрсеткіштер территорияның осымен азайғандығын көрсетеді, сонымен қатар өзге де санаттардағы өзгерістер әсерінен барлығы 143,3 мың га құрап отыр.

Кесте 2 – Жер санаттары бойынша Түркістан облысының жер қоры бойынша бөлінуі

Р/с	Жер санаттары	Жылдар		Өзгерістер
		2015	2020	+/-
		мың га	мың га	2015-2020
1	Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлері	4050,3	4114,3	+64
2	Елді мекендердің жерлері	811,5	785,6	-25,5
3	Өнеркәсіп, көлік, байланыс, қорғаныс, басқа ауыл шаруашылығына арналмаған жерлер	103,5	99,7	-3,8

4	ЕҚТА, денсаулықты жақсартуға, рекреациялық және тарихи-мәдени бағыттағы жерлер	431,1	430,9	-0,2
5	Орман жерлері	3014,9	3010,3	-4,6
6	Су айдыны алып жатқан жерлер	134,9	133,4	-1,5
7	Босалқы жерлер	3179,6	3035,3	144,3
	Барлығы	11752,8	11609,5	-143,3

Егістік бетінің көлбеуіне түзету коэффициенті бірлік ретінде қабылданады, өйткені оның көлбеу мөлшері негізінен 3 градустан аспайды. Топырақтың типтері мен кіші түрлерінің мелиорациялық жағдайы олардың мелиорациялық топтарға бөлінуіне сәйкес қабылданады.

Түркістан облысының аумағындағы жер учаскелерін бағалаудың бірыңғай тәсілін қалыптастыру және оның нәтижелерінің салыстырымдылығын қамтамасыз ету үшін жер учаскесінің кадастрлық құнын айқындау үшін бастапқы көрсеткіш ретінде ҚР Үкіметі бекіткен Ауыл шаруашылығы алқаптарының бір гектары құнының базалық нормативі қолданылады.

2-сурет- Түркістан облысының жер қоры бойынша құрылымы(2020 жыл 1 қаңтар)

3-сурет - Түркістан облысының (Оңтүстік Қазақстан облысы) жер қорыбойынша құрылымы (2015 жыл 1 қаңтар)

Суреттегі мәліметтерге сәйкес ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлері 2020 жылы 35% ұлғайса, елді мекендердің жерлерінің сәйкесінше ауданы 25,5 мың гектарға, өнеркәсіп, көлік, байланыс, қорғаныс, басқа ауыл шаруашылығына арналмаған жерлер 3,8 мың гектарға, ЕҚТА, денсаулықты жақсартуға, рекреациялық және тарихи-мәдени бағыттағы жерлер 0,2 мың гектарға, орман жерлері 4,6 мың гектарға, су айдыны алып жатқан жерлер 1,5 мың гектарға азайса, босалқы жерлер 21% - дан 27%-ға артқанын көріп отырмыз.

Түркістан облысында ауыл шаруашылығы жерлерін пайдалану ерекшеліктерін ескере отырып, олардың сапалық жағдайын зерттеу және бағалау мәселелері қаралды. Өсуі ауыл шаруашылығы өнімдерінің өндірісі ең алдымен жердің қаншалықты ұтымды және шебер қолданылуына байланысты, сонымен қатар жерді толық және дұрыс пайдалану астық, сүт, ет және басқа да өнімдер өндірісін арттырудың маңызды жағдайларына ие. Бұл міндеттерді шешуге ғылыми-зерттеу және өндірістік жұмыстар бағытталуы тиіс. Сондықтан, ауыл шаруашылығы мақсатындағы жер ресурстарының жай- күйін талдау және сапалық жай-күйін ескере отырып, оларды пайдалануды жақсарту жолдарын белгілеу өте маңызды.

Түркістан облысының мысалында жер ресурстарының ерекше мақсатын ескере отырып, қысқа мерзімді және орта мерзімді кезеңдерге арналған нақты міндеттерді шешудегі бағалау әдісінің негізгі ұстанымдары көрсетілді. Зерттеу нәтижелері жердің негізгі қорларын анықтау бойынша статистикалық сипаттаманы өңдеді, ол 11 609,5 мың га құрады, облыстың

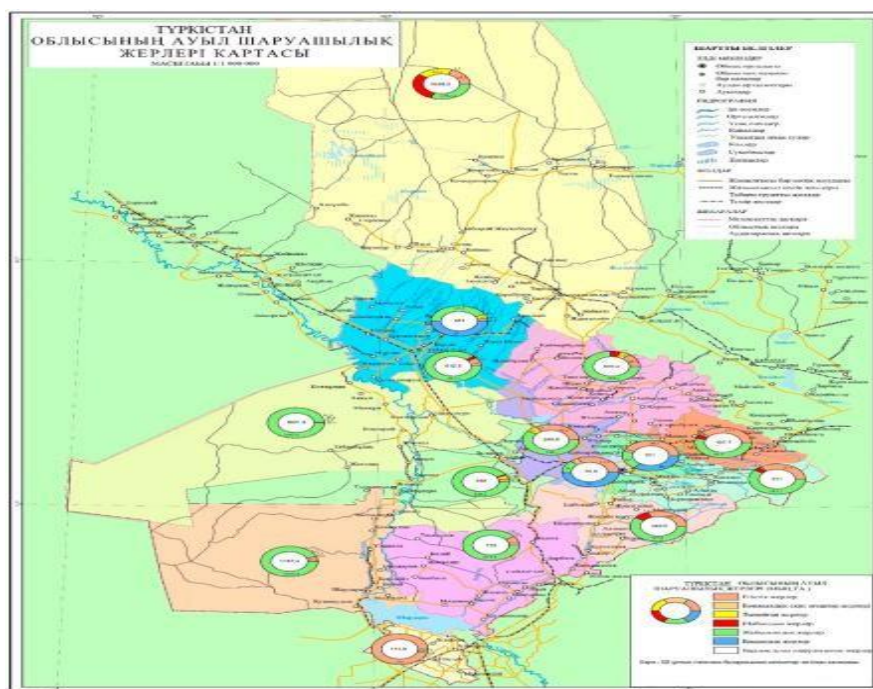
оңтүстік және солтүстік бөлігіндегі негізгі нүктелі орналасқан жерлердің мысалында оның әртүрлі салаларында АӨК-нің даму перспективалары көрсетілді. Негізгі цифрлық индикаторларды алу нәтижесінде негізгі техникалық-экономикалық көрсеткіштерді алуға есептеулер жүргізілді, олар тиісінше Түркістан облысының мысалында АӨК дамуының күшті және әлсіз жақтарын анықтайды. Келешекке қаралған мәселелер инвестициялық ахуал құру кезінде, сондай-ақ АӨК-нің қандай да бір саласын дамыту кезінде болжамдар жүргізуге мүмкіндік береді.

Жерді ұтымды пайдалану мәселелерін шешу аграрлық, техникалық және техникалық-экономикалық іс-шаралардың кең ауқымын қамтиды. Айта кету керек, жергілікті агроөнеркәсіптік кешендерді дамыту олардың ерекшеліктерін ескере отырып, халықты жергілікті азық-түлік ауыл шаруашылығы тауарларымен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Бұл жағдайда маңызды міндет-нақты бағытталған агроөнеркәсіптік міндеттерді шешуде агроөнеркәсіптік драйвер болып саналатын негізгі жерлерді кешенді игеру.

Теріс белгілермен асқынбаған-4114,3 мың га немесе барлық ауыл шаруашылығы алқаптарының 25% алып жатыр. Егістікте бұл топ -863,4 мың га немесе оның ауданының -48,4% құрайды. Топырақтың құнарлылығына әсер ететін жағымсыз белгілерсіз жердің едәуір ауданы (863,4 мың га) атмосфералық ылғалдың жеткіліксіздігіне, суару суының болмауына және жер бедері жағдайларына байланысты егіншілікте пайдаланыла алмайды.

Мелиорациялық топтың жерлері 1. «Теріс белгілермен асқынбаған» жақсы мелиорациялық жай-күйі бар және оларға түзету коэффициенті-1,2 қолданылатын жер ретінде белгіленеді.

Түркістан облысын пайдалану ерекшелігін ескере отырып, жердің сапалық жай-күйін бағалау олардың сапалық жай-күйіне және экономикалық факторларына байланысты [2].

4-сурет-Түркістан облысының ауыл шаруашылығы жерлерінің пайдаланылуы

Сондықтан мұндай зерттеуде ауыл шаруашылығы мақсатындағы жер қорының құрылымына және экономикалық бағалау процестеріне талдау жүргізу маңызды.

Әдістер мен материалдар төмендегі жалпы ғылыми әдістерге негізделген.

АӨК саласындағы мемлекеттік реттеудің тиімділігін бағалау әдісі агроөнеркәсіптік нарықты мемлекеттік реттеудің тиімділігін арттыруға және агроөнеркәсіптік кешенді ауыл шаруашылығы өндірісін орнықты теңестірудің және агроөнеркәсіптік нарықтың тұрақтылығының жүйе құраушы факторы ретінде қолдауға бағытталған және жүйелі талдау мен шешімдер қабылдау кезінде қолданылады.

АӨК мемлекеті тарапынан оны тағайындау кезеңі бойынша кезең-кезеңімен реттеуді мынадай топтарды бөліп көрсетуге болады: ұқсас, комплименттік, жеке (ерекше), агроазық-түлік нарығын қамтамасыз етуге байланысты стратегиялық міндеттерді шешу; агроөнеркәсіптік кешеннің өндірістік базасын дамыту; қаржылық және материалдық ресурстарды ұтымды пайдалану: Агроөнеркәсіптік кешен кәсіпорындарының орнықты коммерциялық қызметі мен қаржылық орнықтылығы үшін жағдайлар жасау.

Түркістан облысы ауыл шаруашылығы алқаптарын дамыту бойынша АӨК саласындағы негізгі хабтардың бірі болып табылады, бұл өз кезегінде оңтүстік өңірдің табиғи жағдайларына байланысты.

Түркістан облысының Қазақстан Республикасы облыстарының ішінде

жалпы көлемі бойынша 13 орын алады және облыстың әкімшілік-аумақтық құрылымына 13 аудан және облыстық бағыныстағы 3 қала кіреді: Бәйдібек ауданы, Жетісай ауданы, Қазығұрт ауданы, Келес ауданы, Мақтаарал ауданы, Ордабасы ауданы, Отырар ауданы, Сайрам ауданы, Сарыағаш ауданы, Созақ ауданы, Төлеби ауданы, Түлкібас ауданы, Шардара ауданы, Арыс қаласы, Кентау қаласы, Түркістан қаласы.

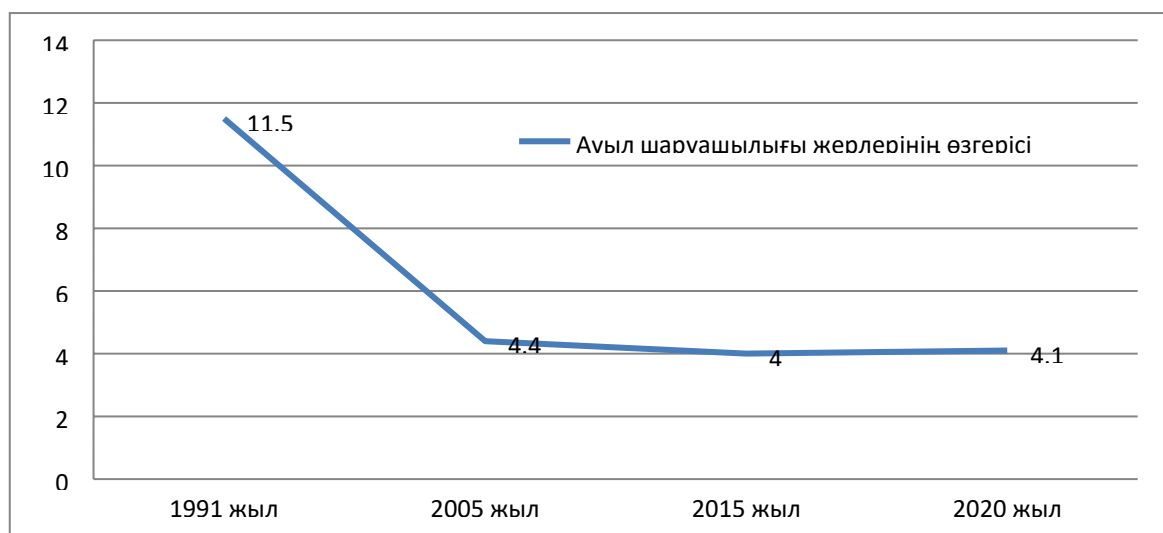
Барлық жер қоры жылы климатпен сипатталатын табиғи аймақтарда орналасқан. Оңтүстік бөлігінде егіншілік тұрақты суару жағдайында мүмкін, ал солтүстік аудандарда топырақтағы ылғалды сақтаудың кешенді шараларын қажет ететін егіншілік мүмкін, ал шөлейт жерлер мал шаруашылығы үшін құрғақ, өнімділігі төмен жайылым ретінде пайдаланылады.

Жер қорының (жер қорының) ауданы 3 091,0 мың га. га құрайды, оның ішінде кен орындары – 22,0 мың га, шабындықтар – 14,6 мың га., жайылымдар- 2 710,5 мың га.

Түркістан облысы бойынша 1991-2020 жылдардағы ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер алаңының серпіні келесі 3 кестеде, 5-суретте келтіріледі.

Кесте 3 -Түркістан облысының 1991-2020 жылдар аралығындағы ауылшаруашылығы жерлерінің өзгерістері

Облыс атауы	1991 жыл	2005 жыл	2015 жыл	2020 жыл	Өзгерістер (+, -)	
					2020 ж.-1991ж.	2020 ж.-2015 ж.
Түркістан	11,5	4,4	4,0	4,1	-7,4	+0,1

5-сурет - Ауыл шаруашылығы жерлерінің 1991-2020 жж аралығындағы өзгеруі

1991-2005 жылдары ауыл шаруашылығы кәсіпорындарын реформалау

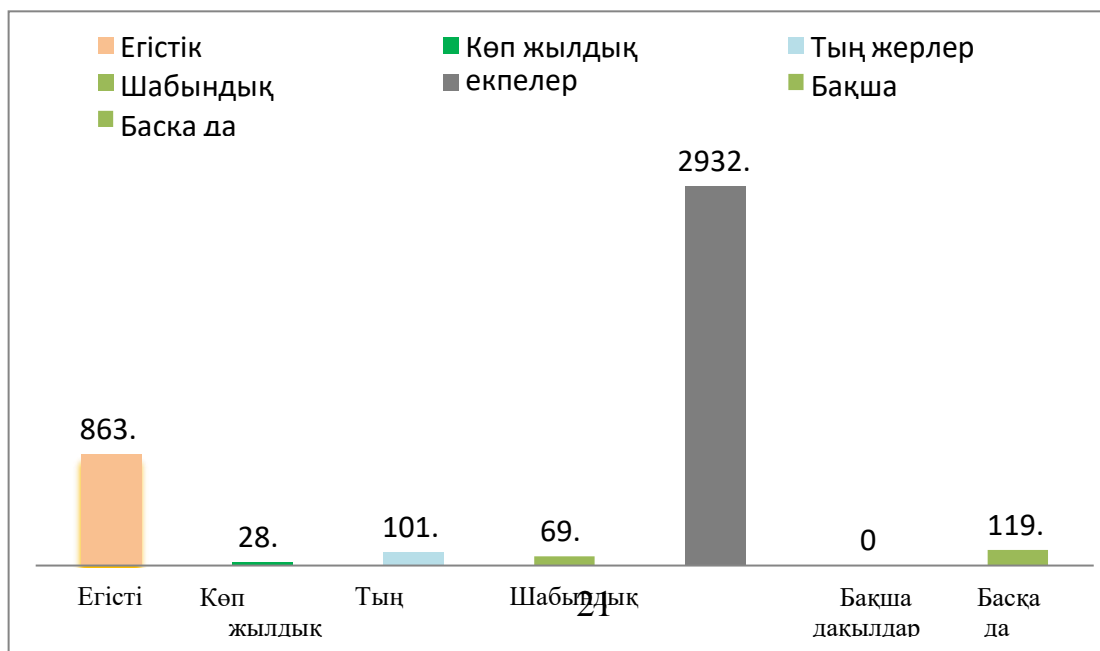
кезеңінде облыс бойынша ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлердің ауданы 7,1 мың гектарға қысқарды, бірақ кейіннен осы санаттағы жерлердің ауданы жыл сайын азайды және оның жалпы азаюы 2005-2020 жылдар аралығында 0,3 мың гектарды құрады [3].

Облыстың аудандары бойынша ауылшаруашылық алқаптары әртүрлі топырақ және өсімдік жамылғысымен сипатталады. Біркелкі бөлік айқын ендік зоналылығымен сипатталады, ал таулы аймақтарда – тік зоналылық, олар өз кезегінде жеке аймақтар мен биіктік белдеулеріндегі топырақ өсімдіктерімен ерекшеленеді. Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлердің құрамы 4 кестеде

Кесте 4 - 2020 жылғы 1 қарашаға Түркістан облысы бөлінісінде жер түрлері бойынша ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлердің құрамы

Р /с	Ауыл шаруашылық алаптарының атаулары	1991ж	2005ж	2015ж	2020ж
		мың га	мың га	мың га	мың га
1	Барлық ауыл шаруашылық алаптары	11546	4456,5	4005,4	4114,3
1	Егістік	10412,2	893,5	852,3	863,4
2	Көп жылдық екпелер	32,6	29,2	25,4	28,4
3	Тың жерлер	1032,5	108,2	110,5	101,2
4	Шабындық	432	100,0	69,5	69,5
5	Жайылым	3562,6	3005,2	2932,4	2932,4
6	Бақша дақылдары	28,6	-	-	-

Түркістан облысының жер алқаптарының жалпы ауданы 11609,5 мың га, ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер – 4114,3 мың га құрайды, оның ішінде: егістік – 863,4 мың га (20,9%) (оның ішінде суармалы – 462,60 мың га), жайылым – 2932,4 мың га (71,2%), сенакос-69,5 мың га, басқа жерлер 129,6 (3,14%) (көп. отырғызу, тыңайған жерлер және басқа да жерлер).

6-сурет-Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлердің құрамы.

Жерді экономикалық бағалау бойынша жұмыстарды орындау

кезінде

базалық ставкалар пайдаланылады. Төлемнің базалық ставкалары жекелеген жер учаскелеріне оларды жеке меншікке сату немесе беру кезінде баға белгілеуді реттеу үшін қажет жерді пайдалану мемлекет, сондай-ақ салық салу мен жалдау ақысын оңтайландыру үшін [3].

3. «Жанұзақ Ата» шаруа қожалығына сипаттама беру

Түркістан облысы Ордабасы ауданының әкімшілік құрамы.

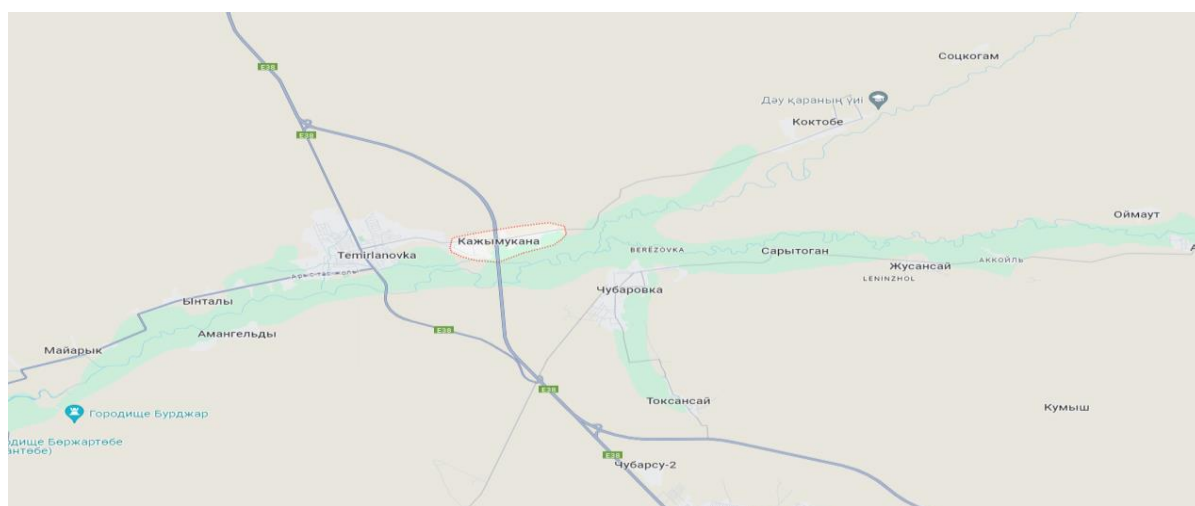
Елді мекен	2009	2021	2021 2009-ға пайызбен	Ерлер 2009	Ерлер 2021	2021 2009-ға пайызбен	Әйелдер 2009	Әйелдер 2021	2021 2009-ға пайызбен
Амангелді ауылы	1161	▲1277	110	600	▲674	112,3	561	▲603	107,5
Боралдай ауылы	408	▲415	101,7	209	▲215	102,9	199	▲200	100,5
Көктөбе ауылы	1682	▲2018	120	858	▲1039	121,1	824	▲979	118,8
Қажымұқан ауылы	1697	▲1882	110,9	846	▲959	113,4	851	▲923	108,5
Қызылсеңгір ауылы	296	▼288	97,3	148	▲153	103,4	148	▼135	91,2
Темірлан ауылы	12495	▲17796	142,4	6173	▲9166	148,5	6322	▲8630	136,5
Ынталы ауылы	2217	▲2390	107,8	1138	▲1258	110,5	1079	▲1132	104,9
Жалпы саны	19956	▲26066	130,6	9972	▲13464	135	9984	▲12602	126,2

Менің дипломдық жұмысымдағы қаралған обект Түркістан облысы Ордабасы ауданы Қажымұқан ауыл оқуругіне қарасты Көктөбе ауылында орналасқан «Жанұзақ Ата» шаруа қожалығы.

7-сурет- Қажымұқан ауыл округінің орналасқан орны

Қажымұқан ауылдық округі	
Облысы	Түркістан
Ауданы	Ордабасы
Округ орталығы	Темірлан
Құрамында	7 ауыл
Тұрғыны(2021)	26066
Уақыт белдугі	UTC+5:00
Автомобиль коды	13

8-сурет-Көктөбе ауылдық округінің орналасқан орны

3.1 «Жанұзақ Ата» шаруа қожалығының ауданын анықтау.

Учаскелердің өлшемдері мен пішіндеріне қарай аудандар аналитикалық, графикалық және механикалық әдістермен анықталады. Аналитикалық тәсілмен аудан анықтаған кезде жергілікті жерден алынған өлшемдер арқылы (бұрыштар мен сызық өлшемдері) геометрия (үшбұрыш, төртбұрыш және т.б.), тригонометрия, аналитикалық геометрия формула көмегімен немесе оларды x,y координаталар арқылы анықтауға болады. Графикалық тәсілде жер учаскесін геометриялық фигураларға (үшбұрыштарға, трапецияларға) бөлу арқылы анықталады. Механикалық тәсілде аудан арнайы құралдар (палетка) мен аспаптардың (планиметр) көмегімен анықталады.

Жобада біз ауданды Савич тәсілімен анықтаймыз. Савич тәсілі үлкен аудандарды анықтау үшін қолданылады. Ауданды Савич тәсілімен анықтағанда территорияның ауданын квадраттарға бөледі. Толық және толық емес

квадраттар саны есептеліп, мына формула бойынша анықталады:

$$P = S_{\blacksquare} * \left(\frac{N_1 + N_2}{2} \right) = \frac{Xm^2}{10\,000} = X_{га}$$

N_1 – толық квадраттар саны ;

N_2 – толық емес квадраттар саны

$S_{\blacksquare} = 62500m^2$ - 1 квадраттың ауданы, m^2 ; Жоба 1:25000 масштабта алынғандықтан, 1 см – 250 м – ге тең болады;

10000 – m^2 -ты гектарға айналдыру үшін бөлу коэффициенті.

Ауыл шаруашылық алқаптарының ауданын есептеу :

1.Бақ :

$$P = 6,25 * \left(\frac{254 + 118}{2} \right) = 1162,5 \text{ га}$$

(1)

2.Шабындық:

$$P = 6,25 * \left(\frac{164 + 117}{2} \right) = 878,25 \text{ га}$$

(2)

3.Елді мекен:

$$P = 6,25 * \left(\frac{102 + 78}{2} \right) = 562,5 \text{ га}$$

(3)

4 Тәлімбақ:

$$P = 6,25 * \left(\frac{98 + 62}{2} \right) = 233,75 \text{ га}$$

(4)

5..Егістік:

$$P = 6,25 * \left(\frac{18 + 12}{2} \right) = 93,75 \text{ га}$$

(5)

2.2.1 Шаруа қожалығының алқаптарының құрамы мен қатынасы

Кесте 5 –Ауыл шаруашылық мақсатындағы жерлер

№	Ауыл шаруашылық алқаптары	Ауданы	Пайыздық қатынасы

1	Бақ	1162,5 га	40%
2	Шабындық	878,25 га	31%
3	Елді мекен	562,5 га	17%
4	Тәлімбақ	233,75 га	8%
5	Егістік	93,75 га	3 %
6	Жолдар	4,81	1%
7	Барлығы	33 94,56	100%

Ауыл шаруашылық алқаптарының пайыздық қатынастарын анықтау үшін барлық алқап ауданын 100 % - ке теңестіре отырып, әр алқап түрінің қанша пайыздық мөлшерін құрайтынын анықталады

Кесте 6 –Жолдар құрамы мен қатынасы :

№	Ауыл шаруашылық алқаптары	Ауданы	Пайыздық қатынасы
1	Жаяу	11,3	23,6%
2	Дала	33,97	70,4%
3	Авто	2,9	6%
4	Барлығы	48,1	100%

Осы кестелерді мен карта бойынша шығардым,яғни картаны миллиметровка түріндегі қағазға түсіріп ,әр алқаптың ауданын есептеп алдым.Кейін барлық ауданның қорытындысы бойынша алқаптардың пайыздық қатынасын есептеп шығардым.

Шаруа қожалығындағы алқап түрлерінің жерді пайдалану бойынша (тұрақты, уақытша) ауданы есептеледі. Аудан анықтау үшін ұзындығы мен енін көбейту арқылы шығарылады.Есептелінген алқаптарды жерді пайдалануға алу (тұрақты және уақытша) бойынша 3 – кестеде көрсетілген.

Кесте 7–Алынатын алқап түрлері бойынша жерді (тұрақты және уақытша) пайдалануға беру.

№	Учаске нөмірі	Алынатын алқап түрі	Жерді тұрақты пайдалануға алу			Жерді уақытша пайдалануға алу		
			Алынатын жер учаскесінің			Алынатын жер учаскесінің		
			ені , м	ұзындығы ,м	ауданы, га	ені , м	ұзындығы ,м	ауданы ,га
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	I	Егістік	20	875	1,75	10	875	0,875
		Егістік	20	1325	2,65	10	1325	1,325

		Егістік	20	2400	4,8	20	2400	2,4
		Жайылым	15	1150	2,3	8	1150	1,15
		Жол	6	4250	8,85	3	4250	4,25
2	II	Жайылым	15	1325	2,65	8	1325	1,325
		Егістік	20	150	3	10	150	1,5
		Жайылым	15	1925	3,85	8	1925	1,925
3	III	Жайылым	15	2200	4,4	8	2200	2,2
		Жайылым	15	275	0,55	8	275	0,275
		Жол	6	4400	8,8	3	4400	4,4
		Шабындық	15	750	1,5	8	750	0,75

Кесте 7- жалғасы

4	IV	Шабынды	15	1375	2,75	8	1375	1,375
		қ	15	1375	2,75	8	1375	1,375
		Шабынды	15	1100	2,2	8	1100	1,1
		қ	20	525	1,50	10	525	5,25
		Жайылым	6	1750	3,5	3	1750	1,75
		Егістік						
		Жол						
5	V	Шабынды	15	1675	3,35	10	1675	1,675
		қ	6	1000	0,5	3	1000	1
		Жол						

Бұл кестені шығару барысында картаға ауыл шаруашылық алқаптары арқылы өтетін 5 жол торабын сыздым. Тұрақты және уақытша жер пайдалану үшін сол жолдың әрқайсысы бойынша алынатын жер учаскесінің ұзындықарын өлшеп, оны масштабимызға сәйкес есептедім. Ал ені бойынша тұрақты жер пайдалануға мынадай шамаларды қолдандым :

Жайылым : 15

Егістік : 20

Көп жылдық екпе ағаштары : 20

Шабындық : 15

Жол : 6

Кесте-8-Тоқ тасымалдау жүйесі құрылысында алынатын жердің ауданын есептеу

Жер пайдаланушылықтардың нөмірі	Регті нөмірі	Алынатын алқаптардың түрлері	Жерді тұрақты пайдалануға алу									Жерді уақытша пайдалану														
			тірелер саны			тіременің астына алынатын жер , м ²			Алынатын жердің ауданы , га	Соның ішінде					Алынатын учаске			тіременің астына алынатын жер , м ²			Алынатын жердің ауданы , га	Соның ішінде				
			тың	анке	ық	Бұрылыс	Арал	егісті		шабынд	жайылым	басқалары	Ені , м	Ұзындығы	Бұрылыс	Арал	егістік	шабынд	жайылым	басқа						
I	1	Егістік Егістік Егістік Жайылым Жол	1	5	200 200 200 0 15 0	15 0 15 0	1,75 2,65 4,8 2,3 8,85	0,9 5 - - -	- - 2,73 75 -	- 1,65 - 0,75	10 10 8 3	475 825 182 5 125 0	400 400 400 400	300 300 300 300	0,875 1,325 2,4 1,15 4,25	0,47 5 - - -	- - - - -	- - 1,4 6 -	- 0,8 25 - 0,3 75							
Барлығы						16,087				2,4					7,5				1,2							
II	2	Жайылым Егістік Жайылым	1	4	200 200 15 0	15 0 15 0	132 5 150 192 5,05 3,2	- - - -	1,05 - - -	- 3,2	8 10	700 160 0	400 400	300 300	1,325 1,5 1,925	- - -	- - -	0,5 6 -	- 1,6							
Барлығы						12,25				3,2					4,16				1,6							

Кесте-8 жалғасы

Ш	3	Жайылы м Жайылы м Жол Шабынды ық	1 1	6 1	200 200 200	15 0 15 0	220 0 275 440 0 750	- - -	- 0,41 25 -	- -	4,4 - 4,5	10 8 3	220 0 275 750	400 400 400	300 300 300	2,2 0,275 4,4 0,75	- - -	- 0,2 2 -	- - -	2,2 - 0,2 25
Барлығы						15,2 625					4,85					7,645				2,2 45
IV	4	Шабынды ық Шабынды ық Жайылы м Егістік Жол	1 1 1 1	1 1 1 1	200 200 200 200 200	15 0 15 0 15 0 15 0	2,75 2,75 2,2 1,50 3,5 0 15 0 15 0	- - -	0,22 5 - 5 - - -	- - 0,22 5 - -	- 8,7 - - -	8 10 8 10 3	0,22 5 8,7 0,22 5 1,05 0,6	400 400 400 400 400	300 300 300 300	1,375 1,375 1,1 5,25 1,75	- - - 0,52 5	0,1 2 - - -	- - 0,1 2 - -	- 4,3 5 - 0,3
Барлығы						10,8					8,7					9,411 ,67				4,6 5

V	5	Шабынд ық Жол	1	1	200 200	15 0 15 0	3,35 0,5						275 125	400 400	300 300	5 15					
Барлығы							3,73 75				2						6,375				1

Бұл кестені шығару барысында ауыл шаруашылық алқаптары арқылы өтетін 5 жол торабына бойлай тоқ тасымалдау жүйесінің тіремелерін сыздым. Әр алқаптағы бұрылыс анкерлері мен аралық тіремелер санын есептеп, кестеге енгіздім.

Шаруашылық бойынша аудандарды анықтау

Шаруа қожалығының теориялық алаңы орташа жер үлесіне қарай есептеледі:

$$P_{\text{ш.қ.теор.}} = \sum S_i \cdot n \quad (1)$$

Мұндағы: n – отбасы мүшелерінің саны, адам;

S_i – алқаптар бойынша орташа жер үлесі, га/адам.

Алқаптар бойынша орташа жер үлесі былай анықталады:

$$S_{i \text{ адам}} = P_i / N \quad (2)$$

Мұндағы: P_i – алқаптар бойынша шаруашылық ауданы, га;

N – шаруашылық бойынша еңбекке қабілетті адамдар саны, адам.

Шаруа қожалығының жерді пайдаланудың практикалық алаңы есептеледі:

$$P_{\text{ш.қ.пр.}} = \sum S_i \cdot n \cdot M \quad (3)$$

Мұндағы: n – отбасы мүшелерінің саны, адам;

S_i – алқаптар бойынша орташа жер үлесі, га/адам;

M – орташа балл коэффициенті.

Орташа балл коэффициенті мына формула бойынша анықталады:

$$M = \frac{B_{\text{шар.орт}}}{B_{\text{б.орт}}} \quad (4)$$

Мұндағы: $B_{\text{б.орт}}$ – алқаптар бойынша бонитеттің орташа алынған баллы;

$B_{\text{шар.орт}}$ – шаруашылық бойынша орташа балл.

Алқаптар бойынша бонитеттің орташа алынған баллы мына формула бойынша анықталады:

$$B_{\text{б.орт}} = \sum B_i \cdot P_i / \sum P_i \quad (5)$$

Мұндағы: P_i – алқаптар бойынша шаруашылық ауданы, га;

B_i – алқаптар бойынша бонитеттің орташа баллы.

Шаруашылық бойынша орташа балл есептеледі:

$$B_{\text{орт.шар}} = \sum S_i \cdot B_i / \sum S_i \quad (6)$$

Мұндағы: S_i – алқаптар бойынша орташа жер үлесі, га/адам;

B_i – алқаптар бойынша бонитеттің орташа баллы.

Шаруа қожалығына арналған алаң шаруа қожалығының практикалық алаңының көлемі бойынша бөлінеді.

Шаруашылық бойынша аудандарды анықтау

Шаруа қожалығының теориялық алаңы орташа жер үлесіне қарай есептеледі:

$$P_{\text{ш.қ.теор.}} = \sum S_{\text{ж}} \cdot n \quad (7)$$

Мұндағы: n – отбасы мүшелерінің саны, адам;
 S_i – алқаптар бойынша орташа жер үлесі, га/адам.
 Алқаптар бойынша орташа жер үлесі былай анықталады:

$$D_{i \text{ адам}} = P_i / 2 \quad (8)$$

Мұндағы: P_i – алқаптар бойынша шаруашылық ауданы, га;
 N – шаруашылық бойынша еңбекке қабілетті адамдар саны, адам.
 Шаруа қожалығының жерді пайдаланудың практикалық алаңы есептеледі:

$$P_{\text{ш.қ.пр.}} = \sum S_i \cdot n \cdot M \quad (9)$$

Мұндағы: n – отбасы мүшелерінің саны, адам;
 S_i – алқаптар бойынша орташа жер үлесі, га/адам;
 M – орташа балл коэффициенті.
 Орташа балл коэффициенті мына формула бойынша анықталады:

$$M = \frac{B_{\text{шар.орт}}}{B_{\text{б орт}}} \quad (10)$$

Мұндағы: $B_{\text{б орт}}$ – алқаптар бойынша бонитеттің орташа алынған баллы;
 $B_{\text{шар.орт}}$ – шаруашылық бойынша орташа балл.
 Алқаптар бойынша бонитеттің орташа алынған баллы мына формула бойынша анықталады:

$$B_{\text{б орт}} = \sum B_i \cdot P_i / \sum P_i \quad (11)$$

Мұндағы: P_i – алқаптар бойынша шаруашылық ауданы, га;
 B_i – алқаптар бойынша бонитеттің орташа баллы.
 Шаруашылық бойынша орташа балл есептеледі:

$$B_{\text{орт.шар}} = \sum S_i \cdot B_i / \sum S_i \quad (12)$$

Мұндағы: S_i – алқаптар бойынша орташа жер үлесі, га/адам;
 B_i – алқаптар бойынша бонитеттің орташа баллы.
 Шаруа қожалығына арналған алаң шаруа қожалығының практикалық алаңының көлемі бойынша бөлінеді.

Алқаптар бойынша орташа жер үлесі:

$$\begin{aligned} S_{\text{шабындық}} &= \frac{4906,25}{250} = 3,525 \\ S_{\text{егістік}} &= \frac{13812,5}{250} = 46,041 \end{aligned} \quad (13)$$

$$S_{\text{жайылым}} = \frac{14750}{250} = 49,166$$

Шаруа қожалығының теориялық алаңы:

$$P_{\text{ш.қ.теор.}} = (16,354 + 49,166 + 46,041) * 5 = 476,035 \quad (14)$$

Шаруа қожалығының жерді пайдаланудың практикалық алаңы :

$$P_{\text{ш.қ.пр.}} = \sum S_i \cdot n \cdot M \quad (15)$$

$$M = \frac{B_{\text{шар.орт}}}{B_{\text{б орт}}} \quad (16)$$

$$B_{\text{б орт}} = \sum B_i \cdot P_i / \sum P_i \quad (17)$$

$$B_{\text{б орт}} = \frac{4906,25 * 10 + 14750 * 7 + 13812,5 * 30}{33468,75} = 16,93 \quad (18)$$

$$B_{\text{орт.шар}} = \sum S_i \cdot B_i / \sum S_i \quad (19)$$

$$B_{\text{орт.шар}} = \frac{16,354 * 10 + 46,041 * 7 + 13812,5 * 30}{111,561} = 16,93 \quad (20)$$

$$M = \frac{16,93}{16,93} = 1 \quad (21)$$

$$P_{\text{ш.қ.пр.}} = 95,207 * 5 * 1 = 476,03 \quad (22)$$

3.2 Алқаптар бойынша бонитеттің орташа алынған баллын есептеу

Кесте 9 -Алқаптардың бонитет баллын есептеу

Топырақ Контурының шифры	Алқаптард ың атауы	Алаң P, га	Балл бонитеті	P*Б	Б. б _{орт}
--------------------------------	-----------------------	------------	------------------	-----	---------------------

III	Егістік	868,75	25	390,625	
IV	Егістік	168,75	30	562,5	
IV	Егістік	175	27	843,75	
IV	Егістік	359,375	33	2371,875	23,8
III	Егістік	168,75	39	2803,125	
IV	Егістік	98,1	28	1050	
Қорытынды		$\sum P =$ 1381265		$\sum P*B =$ 27462,5	

Кесте 9 – жалғасы

VII	Жайылым	443,75	5	2218,75	9,8
X	Жайылым	112,5	9	1012,5	
X	Жайылым	15,625	7	109,375	
XI	Жайылым	115,625	10	843,75	
VII	Жайылым	40,625	6	2371,875	
X	Жайылым	115,625	8	2803,12	
VII	Жайылым	37,5	9	2868,75	
XI	Жайылым	868,75	7	1156,25	
VII	Жайылым	168,75	10	243,75	
X	Жайылым	175	6	925	
VII	Жайылым	359,375	5	337,5	
Қорытынды		$\sum P = 14750$		$\sum P * B = 16396,875 =$	
VIII	Шабындық	15,625	15	13031,25	5,4
IX	Шабындық	18,75	17	2868,75	
VII	Шабындық	31,25	25	4375	
VII	Шабындық	71,875	20	7187,5	
IX	Шабындық	71,875	15	109,375	
VIII	Шабындық	37,5	15	843,75	
VII	Шабындық	44,5	17	2371,875	
VII	Шабындық	30,6	15	2803,12	
VII	Шабындық	22,2	25	2868,75	
IX	Шабындық	14,9	20	2371,875	
Қорытынды		$\sum P = 490,625$		$\sum P * B = 6003,125$	

Топырақ құнарлылығы – топырақтың өсімдіктер дүниесін қажетті қоректік заттармен және сумен, ал тамыр жүйесін оттегімен, жылумен және қолайлы физ.-хим. ортамен қамтамасыз ету қасиеті. Бұл топырақтың ең басты қасиеті. Топырақ құнарлылығы. биоценоздың жалпы өнімділігі мен а. ш. дақылдарының түсім мөлшерін анықтайды. Топырақ құнарлылығын екіге бөледі: табиғи және жасанды. Топырақты қорғап және оны дұрыс пайдалана білсе, оның құнарлылығы артады. Табиғи құнарлылығы төмен, егіншілікке жарамсыз топырақтарды да адам қолымен жақсартып, егіншілікке қарқынды пайдалану арқылы жоғары өнім беретін алқаптарға айналдыруға болады. Табиғи құнарлылық пен жасанды құнарлылықтың қо-сындысы – экон. немесе тиімділік құнарлылық деп аталады. Ғасырлар бойы адамзат қоғамы негізінен табиғи құ-нарлылықты пайдаланып, соның берген азды-көпті өнімін қанағат тұтып келді.

Бонитет — кейбір табиғи ресурстарды (пайдаланатын жерді, топырақты, орманды және тағы да басқалары) ұтымды пайдалану мақсатында

бағалауға қолданылатын хиартты көрсеткіш (балл). Бағалау кезіндегі барлық сәттерде жер бедері, микроклимат, ылғалдылық және табиғаттың жергілікті басқа да ерекшеліктері туралы мәліметтер пайдаланылады. Жерді бонитеттеудің негізіне бағалануы ең маңызды агрономиялық қасиеттері бойынша жүргізілген топырақтың салыстырмалы құнарлылығы алынады.

Осы кестеде ауыл шаруашылық алқаптарының жеке-жеке жалпы аудандарын бөліп жаздым. Кестені шығару барысында мен ауыл шаруашылығы алқаптарының тұрақты топырақ контурының шифры мен балл бонитеттерін қолдандым. Олар келесідей түрде беріледі

Кесте 10-Алқаптардыңтопырақ шифры

А.ш алқаптары	Балл бонитеті	
Егістік	25-40	III , IV
Жайылым	5-10	VII , X , XI
Шабындық	8-12	VII , VIII , IX

3.3 Азыққа жылдық қажеттілік

Азыққа деген жалпы қажеттілік мал басы мен сақтандыру қорының жылдық қажеттілігінен қалыптасады. Сақтандыру қоры – бұл табиғи апаттардың салдарынан болған материалдық залалды өтеу үшін берешектерді өтеуге және осы шаруа қожалығындағы азыққа қажеттіліктің 5 – 10% - ын аударып отырып, меншікті айналым қаражаты жетіспеушілігінің орнын толтыруға резервтелетін ақшалай түсімдердің жиынтығы.

Азыққа жылдық қажеттілік:

$$P_{ij} = n_i \cdot P_1 i \quad (1)$$

Мұндағы: n – мал басының саны, бас;

P_1 – 1 мал басына азыққа қажеттілік;

i – мал түрлері (сиырлар, қойлар, жылқылар және т.б.);

j – азыққа дақылдардың түрлері (пішен, сүрлем, сабан және т.б.).

Азық дақылдарын өсіру алаңы келесі формула бойынша есептеледі:

$$S = \sum P_{ij} / Y_j \quad (2)$$

Мұндағы: Y_j – дақылдардың өнімділігі, ц/га

$$1) S_{\text{шөп}} = \frac{13550}{77,6} = 174,21 \text{ га}$$

$$2) S_{\text{сабан}} = \frac{5800}{70,0} = 82,86 \text{ га}$$

$$3) S_{\text{сүрлем}} = \frac{32600}{317,0} = 103,47 \text{ га}$$

$$4) S_{\text{жасыл жем}} = \frac{65725}{338,0} = 194,45, \text{ га}$$

$$5) S_{\text{концентрат}} = \frac{5815}{270,0} = 21,53 \text{ га}$$

$$\Sigma S = S_{\text{шөп}} + S_{\text{сабан}} + S_{\text{сүрлем}} + S_{\text{жасыл жем}} + S_{\text{концентрат}} = 157,21 + 81,71 + 115,45 + 181,13 + 20,53 = 484,93 \text{ га.}$$

Егістік жерлерді пайдалану құрылымы

Дақылдарды өсіруге жарамды жерді пайдалану тиімділігі, басқалары тең, көбінесе егіс алқаптарының құрылымына байланысты: егіс алқаптарының құрылымында жоғары тиімді дақылдардың үлесі неғұрлым жоғары болса, егістік жерлер соғұрлым жақсы қолданылады.

Есептеулер мал шаруашылығы саласында жүргізілді, сондықтан егістіктің бүкіл аумағы азық дақылдарын өсіру үшін қолданылады. Егістік құрылымында 34% жасыл жемге, 30% сүрлемге жүгері өсіру үшін, 29% сабан өсіру үшін және 7% концентраттар өсіру үшін қолданылады. Егістік жерлерді пайдалану тиімді деп санауға болады, өйткені ол азық – түлік қажеттіліктерін толығымен қамтамасыз етеді және сонымен бірге топырақты жел эрозиясынан қорғау мәселелерін шешеді, өйткені ауыспалы егіс құрамында көптеген шөп дақылдары бар.

Кесте 11- Азыққа жылдық қажеттілік

№	Мал түрлері	Мал басы	Азық түрлері									
			Ірі	Шыр ынды	Жасыл жем		Концентраттар					
							Шөп	Сабан	Сүрлем			
			1-не	Барлығы	1-не	Барлығы	1-не	Барлығы	1-не	Барлығы	1-не	Барлығы
1	Сүтті сиырлар	300	10	3000	-	-	42	12600	52	15600	8	2400

Кесте 11-жалғасы

2	Етті сиырлар	400	7	2800	10	4000	28	11200	52	20800	5,6	2240
3	Қойлар	1800	4	7200	1	1800	5	9000	15	27000	0,5	900
4	Жылқылар	25	22	550	-	-	-	-	93	2325	11	275
5	Жиыны			13550		5800		32800		65725		5815
6	Сақтандыру қоры %		10	1355	10	580	5	1640	5	3286,25	12,5	726,875
7	Барлығына			14905		6380		34440		69011,25		6541,875

Бұл кестеде шаруа қожалығындағы мал бастары бойынша басқа және барлық басқа азықтың жылдық қажеттілігін есептедім

3.4 Ауыл шаруашылығын жүргізу үшін шаруа қожалығына қажетті есептеулер

Кесте 12 – Ауыл шаруашылығы дақылдарын өсіру үшін шаруа қожалығына қажетті егістік алқаптарын есептеу

№	Атауы	Дақылдардың өнімділігі, ц/га	Қажетті алаң	Пайдалану құрылымы
1	Шөп	77,6	340,75	29%
2	Сабан	70,0	-	-
3	Сүрлем	317,0	352,5	30%
4	Жасыл жем	338,0	399,5	34%
5	Концентраттар	270,0	82,25	7%
	Барлығы		1175	100%

Бұл кестеде ауыл шаруашылығы дақылдарының шығымдылығын және шаруа қожалығына қажетті өсіру алаңдарын кестеде берілген пайыздық қатынастары бойынша есептедім.

Кесте 13-Мал шаруашылығындағы еңбектің жалпы шығындарын есептеу

Мал түрі	Мал басы	Қажетті еңбек шығындары (3 шығ) адам.сағ	
		1 басқа	Барлық мал басына
Сүтті сиырлар	250	5	1250
Етті сиырлар	450	5	2250
Қойлар	1500	5	7500
Жылқылар	25	5	125
	Σ 2225		Σ 11 125

Мал шаруашылығы мен өсімдік шаруашылығындағы жұмыс күшіне қажеттілікті айқындау. Еңбек ресурстарының теңгерімі.

Жұмыс күші – бұл адамның еңбекке қабілеттілігі, өндірісте қолданылатын физикалық және интеллектуалдық қабілеттердің, білімнің, тәжірибенің жиынтығы.

Мал шаруашылығында жұмыс істейтін еңбекке қабілетті адамдардың саны мына формула бойынша есептеледі:

$$A_{\text{мал}} = '_{\text{мал}} / C_{\text{мал}} \quad (1)$$

Мұндағы: $E_{\text{мал}}$ – мал шаруашылығындағы еңбектің жалпы шығындары, адам.сағ.;

$C_{\text{мал}}$ – жұмыс уақытының уақытша қоры (≈ 2900 сағ.жыл).

$$A_{\text{мал}} = \frac{133\,500}{2900} = 46 \text{ адам} \quad (2)$$

Мал шаруашылығындағы еңбектің жалпы шығындары мына формула бойынша есептеледі:

$$E_{\text{мал}} = Z_{\text{шығ}} \cdot N_{\text{мал}} \cdot 12 \quad (3)$$

Мұндағы: $N_{\text{мал}}$ – шаруашылық бойынша мал саны;

$Z_{\text{шығ}}$ – 1 мал басына еңбек шығындары.

$E_{\text{мал}}$ жалпы еңбек шығындары 1 мал басына қажетті еңбек шығындары незінде есептеледі.

$$E_{\text{мал}} = 9 \cdot 2525 \cdot 12 = 272700 \quad (4)$$

Шаруа немесе фермер қожалығын, ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізуге арналған ауыл шаруашылығы мақсатындағы жер учаскесін пайдаланғаны үшін төлемақы сомасы белгіленген болып табылмайды және оны Шарт талаптары өзгерген жағдайларда, сондай-ақ жерге салық және өзге де төлемдер есептеу тәртібін регламенттейтін заңнамалық актілерге енгізілген өзгерістерге және (немесе) толықтыруларға сәйкес жалға беруші өзгертуі мүмкін.

Кесте 14-Өсімдік шаруашылығындағы еңбектің жалпы шығындарын есептеу

№	Атауы	1 га ға еңбектің өндірістік шығындары адам/сағ	Қажетті алаң	Барлық еңбек шығындары
1	Шөп	77,6	340,75	3577,875
2	Сабан	70,0	-	-
3	Сүрлем	317,0	352,5	8601
4	Жасыл жем	338,0	399,5	5033,7
5	Концентраттар	270,0	82,25	583,975
			Барлығы	1175

Өсімдік шаруашылығында жұмыс істейтін еңбекке қабілетті адамдардың саны мына формула бойынша есептеледі:

$$A_{\text{өсім}} = E_{\text{өсім}} \cdot K / C_{\text{өсім}} \quad (5)$$

Мұндағы: $E_{\text{өсім}}$ – өсімдік шаруашылығындағы еңбектің жалпы шығындары, адам.сағ.

K – өсімдік шаруашылығында қабылданатын қосымша еңбек коэффициенті 1,3 – ке тең;

$C_{\text{өсім}}$ – өсімдік шаруашылығындағы жұмыс уақытының орташа қоры (≈ 1500 сағ.).

$E_{\text{өсім}}$ жалпы еңбек шығындары 1 мал басына қажетті еңбек шығындары негізінде есептеледі.

Өсімдік шаруашылығындағы еңбектің жалпы шығындары мына формула бойынша есептеледі:

$$E_{\text{өсім}} = Z_{\text{шығ}} \cdot 12 \quad (6)$$

Мұндағы:

$Z_{\text{шығ}}$ – барлық еңбек шығындары

$$E_{\text{өсім}} = Z_{\text{шығ}} \cdot 12$$

$$E_{\text{өсім}} = 17796,55 \cdot 12 = 213558,6$$

$$A_{\text{өсім}} = E_{\text{өсім}} \cdot K / C_{\text{өсім}}$$

$$A_{\text{өсім}} = \frac{213558,6 \cdot 1,3}{1500} = 186 \text{ адам}$$

Кесте 15-Еңбек ресурстарының теңгерімі

Саланың атауы	Жұмыс күшіне қажеттілік, адам	Жұмыс күшінің қамтамасыз етілуі, адам	Жұмыс күшінің қажетті саны, адам	Жалдамалы жұмыс күші, адам
Мал шаруашылығы	$A_{\text{мал}}$	89	95	6
Өсімдік шаруашылығы	$A_{\text{өсімдік}}$	180	186	6
Шаруашылық бойынша барлығы		269	281	12

Еңбек ресурстарының теңгерімі жұмыс күшінің қажеттілігін, болуын, бөлінуін және пайдаланылуын сипаттайтын көрсеткіштер жүйесін білдіреді. Еңбек ресурстарының теңгерімі бойынша шаруа қожалығының жалпы жұмыс күшіне қажеттілігі айқындалады.

4. Ауыл шаруашылығы жерлерінің пайдалану ерекшеліктерін ескере отырып бағалау мәліметтерін пайдалану

4.1 Ауыл шаруашылығы жерлерін кешенді бағалаудағы құндылығын талдау

Қазіргі заманғы математикалық әдістер мен бағдарламалық кешендер экономикалық құбылыстардың өзара байланысының параметрлерін және баға белгілеуші факторлардың ауыл шаруашылығы жерлерінің (атап айтқанда кадастрлық) құнын қалыптастыруға әсерін анықтауға мүмкіндік береді. Олардың бірі-көп факторлы модельдерді корреляциялық және регрессиялық талдауға негізделген өндірістік функциялар әдісі [4].

Айта кету керек, шетелдік және отандық әдебиеттерде жер құнын қалыптастыруға факторлық тәсілді қолдану мәселесіне арналған көптеген жұмыстар жарияланған. Сонымен, жетекші экономистердің пікірінше, баға теориясы факторлық көзқарасты жоққа шығарып қана қоймайды, сонымен қатар оны экономикалық мазмұнмен жер ресурстарының кадастрлық құнын қалыптастыру көзі ретінде баға белгілеуші факторлардың рөлі мен мәнін байытады. Алайда, қазіргі заманғы арнайы әдебиеттерде ауыл шаруашылығы жерлеріне баға белгілеу мәселелерін шешуге факторлық көзқарастың теориясы мен практикасына аз көңіл бөлінеді.

Сондықтан, осы зерттеу аясында біз өндірістік функцияны кадастрлық құнды қалыптастыру ғана емес, сонымен қатар ауыл шаруашылығы жерлерінің кадастрлық құнын кешенді бағалаудың теориялық және әдіснамалық негіздерін тереңдету мақсатында баға белгілейтін факторлардың әр түрлі жақтарында алынған экономикалық тиімділік тұрғысынан қарастырамыз.

Жұмыста қарастырылған өндірістік функциялар факторлар жиынтығының Түркістан облысының мысалында ауыл шаруашылығы ұйымдары мен шаруа қожалықтарының жер учаскелерінің кадастрлық құнына әсерін корреляциялық және регрессиялық талдау арқылы анықталды. Модельді шешу, яғни регрессия теңдеуі параметрлерінің сандық мәндерін табу статистикалық мәліметтер мен байланыстың белгіленген математикалық формалары негізінде жүзеге асырылды.

Біз зерттелетін құбылыстар арасындағы тәуелділікті толығымен көрсететін модельдердің түрлерін негіздеуді мақсат етіп қойған жоқпыз, өйткені олардың анықтамасы арнайы ғылыми зерттеулердің нысаны болды, олардың нәтижелері осы зерттеуде ескерілді. Сонымен, көптеген дереккөздерді талдау келесі регрессиялық модельдерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді:

- аддитивті (сызықтық);
- жалған айнымалылары бар мультипликативті;
- дәрежелік мультипликативті (екілік факторларды ажыратпай);
- экспоненциалды.

Тривиальды модельдер – сызықтық және мультипликативті –

сызықтық емес тенденциялар жоқ дамымаған жер нарығын көрсету үшін қолданыла алатындығы белгілі: белгіленген модельдер құрылымы жағынан едәуір қисынды және стереотиптік емес объектілерді бағалауда экстремалды шығарындылар болмайтындығында тұрақты. Осының салдарынан белгіленген модельдер ауыл шаруашылығы жерлерінің кадастрлық құнын анықтау кезінде де салынуы мүмкін.

Нәтижелі көрсеткіш ретінде жер учаскесінің кадастрлық құнының үлес көрсеткіші (Y) қабылданды. Жер учаскесінің кадастрлық құнының баға белгілеуші факторлардың мәніне тәуелділігі сызықтық көп регрессия теңдеуімен сипатталады:

$$Y = a_0 + a_1 \cdot x_1 + a_2 \cdot x_2 + \dots + a_m \cdot x_m, \quad (1)$$

(5) мұндағы Y - жер учаскесінің кадастрлық құнының үлес көрсеткіші

(тг/м²);

x_1, x_2, \dots, x_m - факторлық белгілердің мәндері-құн факторларының мәндері;
 a_0, a_1, \dots, a_m - теңдеу параметрлері (регрессия коэффициенттері).

Бірнеше регрессия теңдеуін негізделген және сенімді есептеу үшін үлгінің жеткіліктілігі мен дәлдік талаптарын сақтау қажет. Осылайша, кластердегі (Түркістан облысының агроклиматтық аймағы) ұсыныстардың ең аз саны шаруа қожалықтары үшін 36-42 жер учаскесін, ауыл шаруашылығы ұйымдары үшін 42-49 жер учаскесін құрауы керек.

Есептеудің бастапқы кезеңі ұсыныс бағасының (нарықтық бағаның) және баға қалыптастырушы факторлардың мәндерін қамтитын бастапқы үлгіні қалыптастыру болып табылады. Сараптамалық синтез нәтижесінде белгіленген баға белгілеуші факторлардың мәндерін табу ақпараттың барлық түрлерін, атапайтқанда, пайдалану арқылы жүзеге асырылды :

- мемлекеттік жер кадастрының автоматтандырылған ақпараттар жүйесі (МЖК ААЖ);

- жылжымайтын мүлік бойынша мамандандырылған басылымдар (Жер ресурстарын басқару және мониторингі);

- жылжымайтын мүлік агенттіктерінің интернет-сайттары;

- Түркістан облысының топырақ картасы және топырақ сорттарының бағалау шкаласы;

- жер пайдаланушылар мен иеленушілердің жер пайдалану жоспары;

- жер ресурстарының жай-күйі мен пайдаланылуы туралы өңірлік биліктің атқарушы органдарының ресми баяндамалары мен есептері;

- ғарыштық суреттер;

- бұрын жүргізілген жер-бағалау жұмыстарының нәтижелері;

- әр түрлі аймақтарға бөлу (жер-бағалау, агроклиматтық).

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, осы зерттеу шеңберінде бағаланатын аумақты аймақтарға бөлудің әртүрлі түрлері негізінде агрохолдинг құрамында шаруа қожалықтарының, ауыл шаруашылығы

өндірістік кооперативтерінің (бұдан әрі-АӨК) және ауыл шаруашылығы ұйымдарының жер учаскелері бойынша бастапқы іріктемені қалыптастыру туралы шешім қабылданды.

Жер ресурстарын сапалы есепке алу және бағалау үшін және АӨК Жер ресурстарын басқаруды ғылыми - ақпараттық қамтамасыз ету үшін тұтастай алғанда бағаланатын аумақты аймақтарға бөлудің және аудандастырудың құрамдас зерттеулер мен ізденістерді (геоморфологиялық, топырақ, гидрологиялық, микроклиматтық және өзге) синтездейтін әртүрлі түрлері пайдаланылады.

Жер ресурстарын зерттеудің қалыптасқан жүйесі ең алдымен ауыл шаруашылығы міндеттерін шешуге және өңірлердің ерекшеліктерін көрсетуге шоғырланғанын атап өту маңызды, бұл жерді пайдаланудың кешенді (салааралық) мәселелерін шешу үшін зерттеу нәтижелерін қолдану аясын шектейді. Аудандастырудың әртүрлі түрлері жерге орналастыру және жер-бағалау іс-шаралары үшін алынады, нақтыланады немесе арнайы әзірленеді.

Жер-бағалау жұмыстарын жүргізу кезінде ландшафттық-экологиялық және агроэкологиялық аудандастыру ескерілмейтінін атап өту маңызды. Алайда, жоғарыда айтқанымыздай, ландшафттық-экологиялық және экономикалық ішкі жүйелер біртұтас жүйе болып табылады. Олардың өзара тәуелділігі экономикалық жетістіктердің экологиялық көрсеткіштерге әсер ететіндігінде көрінеді.

Экономикалық және экологиялық ішкі жүйелердің тұтастығы ауыл шаруашылығын да, қоршаған ландшафтты да басқаруды жетілдіруге, атап айтқанда ауыл шаруашылығы жерлерін кадастрлық бағалауды жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл мәлімдеме ландшафттық-экологиялық аудандастыру кешенді сипатқа ие және аймақтардың нақты қолданыстағы экономикалық заңдылықтарын және олардың экологиялық ерекшеліктерін ескеруге шоғырланғандығына байланысты.

Жер-бағалау жұмыстарын жүргізу кезінде ландшафттық-экологиялық және агроэкологиялық аудандастыру ескерілмейтінін атап өту маңызды. Алайда, жоғарыда айтқанымыздай, ландшафттық-экологиялық және экономикалық ішкі жүйелер біртұтас жүйе болып табылады. Олардың өзара тәуелділігі экономикалық жетістіктердің экологиялық көрсеткіштерге әсер ететіндігінде көрінеді.

Жер-бағалау жұмыстарын жүргізу кезінде ландшафттық-экологиялық және агроэкологиялық аудандастыру ескерілмейтінін атап өту маңызды. Алайда, жоғарыда айтқанымыздай, ландшафттық-экологиялық және экономикалық ішкі жүйелер біртұтас жүйе болып табылады. Олардың өзара тәуелділігі экономикалық жетістіктердің экологиялық көрсеткіштерге әсер ететіндігінде көрінеді. [5]

Кесте 16-Жерге орналастыру және жер - бағалау жұмыстары кезінде аудандастыру материалдарын қолдану

Аудандастыру түрлері	Жерге орналастыру деңгейі және әрекеті	Жер-бағалау жұмыстарының деңгейі және әрекеті
Табиғи-ауыл шаруашылықтық	Макродеңгей, мемлекеттік – ҚР аумағын жерге орналастырудың бас сызбасын, ҚР субъектілерінің жерді пайдалану мен қорғау сызбасын дайындау	Макродеңгей, мемлекеттік – жер- бағалық аудандастыру үшін қолданылады
Ландшафтты-экологиялық	Макродеңгей, мемлекеттік – ҚР аумағын жерге орналастырудың бас сызбасын, ҚР субъектілерінің жерді пайдалану мен қорғау сызбасын дайындау	
Жер-бағалаулық		Өңірлік – ҚР субъектілерінің жер-бағалау жұмыстарын жүргізу
Агроклиматтық	Өңірлік – ірі өңірлердің жерге орналастыру сызбаларын дайындау	Өңірлік, жергілікті – ҚР субъектілерінің және аудандардың жер-бағалау жұмыстарын жүргізу
Агроэкологиялық	Жергілікті – шаруааралық және ішкі шаруашылық жерге орналастыру жобаларын дайындау	

Жер-бағалау жұмыстарын жүргізу кезінде ландшафттық-экологиялық және агроэкологиялық аудандастыру ескерілмейтінін атап өту маңызды. Алайда, жоғарыда айтқанымыздай, ландшафттық-экологиялық және экономикалық ішкі жүйелер біртұтас жүйе болып табылады. Олардың өзара тәуелділігі экономикалық жетістіктердің экологиялық көрсеткіштерге әсер ететіндігіндекөрінеді.

Экономикалық және экологиялық ішкі жүйелердің тұтастығы ауыл

шаруашылығын да, қоршаған ландшафтты да басқаруды жетілдіруге, атап айтқанда ауыл шаруашылығы жерлерін кадастрлық бағалауды жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл мәлімдеме ландшафттық-экологиялық аудандастыру кешенді сипатқа ие және аймақтардың нақты қолданыстағы экономикалық заңдылықтарын және олардың экологиялық ерекшеліктерін ескеруге шоғырланғандығына байланысты.

Жерді бағалау жұмыстарын жүргізу үшін жалпы Қазақстан Республикасының аумағын, атап айтқанда Қазақстан Республикасының субъектісін ғылыми негізделген аудандастыруды ескеру қажет. Бұл біздің мемлекетіміздің аумағы орасан зор болғандықтан, онда жердің кадастрлық құнын қалыптастыруға әсер ететін табиғи, экологиялық, экономикалық және әлеуметтік факторлардың алуан түрлілігі бар. Аумақтық қол жетімділік факторлары жерді пайдалану сипатына, ауыл шаруашылығы өндірісінің мамандануы мен шоғырлануына әсер етеді, бұл өз кезегінде жердің өнімділігіне және сайып келгенде кадастрлық құнға әсер етеді.

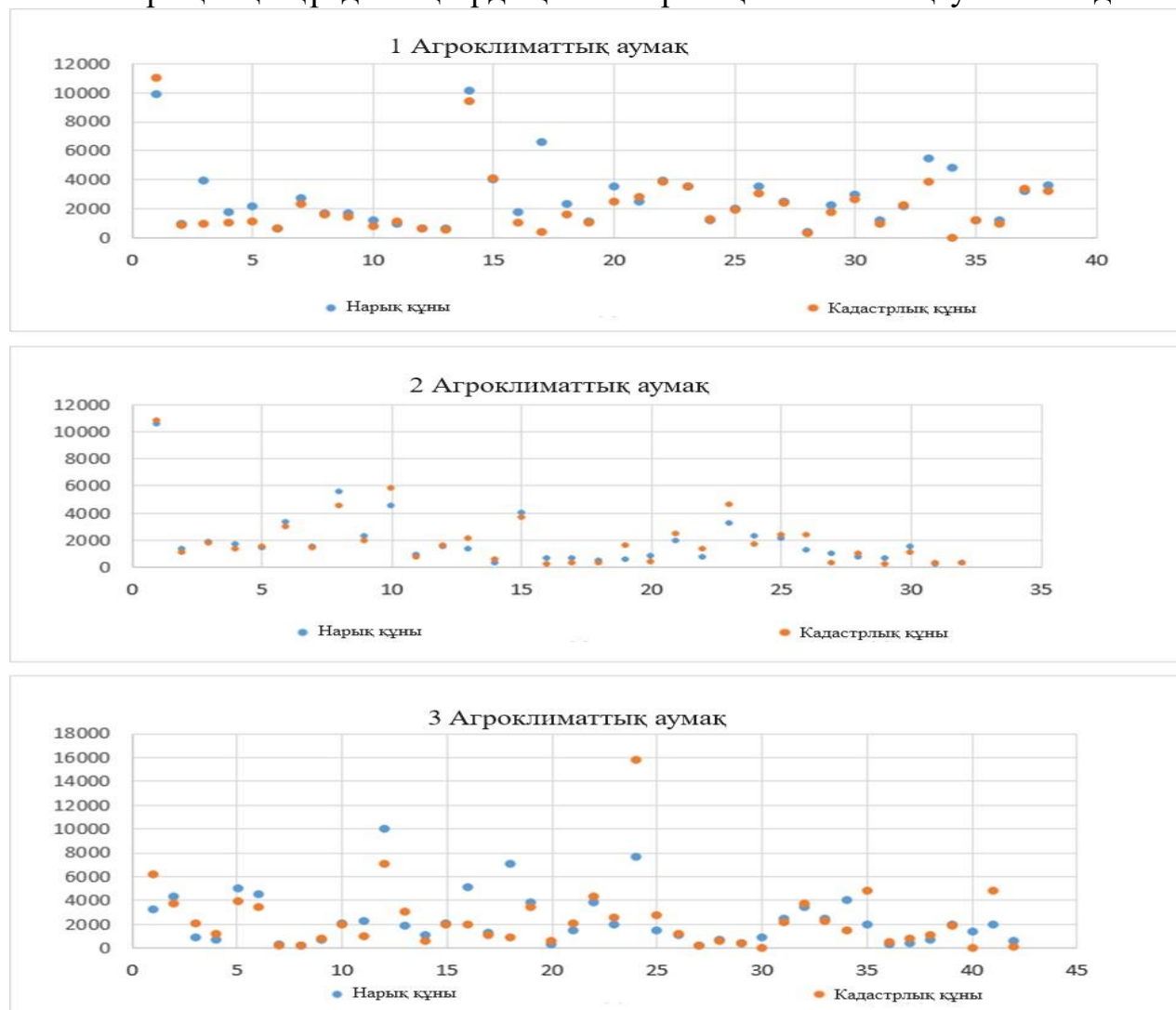
Қазақстан Республикасының (немесе Қазақстан Республикасының субъектісінің) аудандастыруы агроклиматтық, экологиялық, геоморфологиялық және ландшафттық ерекшеліктерімен салыстырмалы түрде біртекті аумақтарды бөлуді қарастырады, бұл мамандануды қалауға және халық шаруашылығы салаларының қарқындылық деңгейіне әсер етеді. Сондықтан Қазақстан Республикасын аудандастыру кезінде үш деңгейлі таксономиялық иерархия қабылданды: макро -, мезо - және микроанг, өйткені тек осы иерархия зерттелетін объектінің күрделілігі мен жан-жақтылығын ескеруге мүмкіндік береді.

Табиғи-климаттық және әлеуметтік-экономикалық жағдайлар Қазақстан Республикасының субъектісінің аумағында да ерекшеленеді. Осыған байланысты ішкі-субъектілік жер-бағалау аудандастыруды жүргізу қажеттілігі туындайды. Мысалы, Түркістан облысы бір жер - бағалау ауданына бөлінген, өйткені мұнда табиғи - экономикалық жағдайлардың ұқсастығы байқалады. Алайда, қазіргі кезеңде ауыл шаруашылығы жерлерін кадастрлық бағалаудың дұрыстығы үшін жер-бағалау аудандарының ішінде неғұрлым егжей-тегжейлі аудандастыру қажеттілігі туындайды. Белгіленген мақсатты іске асыру үшін жер - бағалау аудандарының шегінде агроклиматтық аймақтар қалыптастырылады. Сонымен, Түркістан облысында агроэкологиялық әлеуетке байланысты 3-сурет бөлінді.

4.2 Жер учаскелерін экономикалық бағалау шамаларын салыстыру

Түркістан облысының агроклиматтық аймағы үшін ШФҚ бойынша жер учаскелерінің кадастрлық құнын есептедік және кадастрлық құнды кешенді бағалау нәтижелерінің объективтілігін растау немесе жоққа

шығару үшін оны нарықтық құнмен салыстырдық. 15 суретте кадастрлық және нарықтық құндылықтардың конвергенциясын байқауға болады.

10-сурет- Нарықтағы құн мен кадастрлық құнды салыстыру

Алынған нәтижелерді қолданыстағы әдістеме бойынша есептелген КС-пен салыстырдық. Есептеулер жер учаскесі бойынша жүргізілді. Таспаларды есептеу нәтижелері шығарылды.

Ұсынылған шараға сәйкес, барлық агроклиматтық аймақтарға кадастрлық құнды жете бағаламау тән, бұл өз кезегінде өңірлік бюджеттердің жоғалуына әкеледі. ШФҚ бойынша жер учаскелерінің кадастрлық құнын (аумақтардың агроклиматтық/баға аймақтары бойынша саралануын ескере отырып) және олардың нарықтық құнын салыстыруды талдау, біз олардың арасындағы алшақтықты орта есеппен бірінші агроклиматтық аймақта 29,56% – ға, екінші аймақта – 34,8% - ға, үшінші аймақта-53,2% - ға төмендетуге қол жеткізгенімізді дәлелдейді.[6]

ҚОРЫТЫНДЫ

Дипломдық жұмысты орындау барысында Түркістан облысы Ордабасы ауданы Қажымұқан ауыл оқуругіне қарасты Көктөбе ауылында орналасқан «Жанұзақ Ата» шаруа қожалығының жерлерін ішкі шаруашылық бағалау жұмыстары көрсетілген. Төменде көрсетілген мәселелер қаралды:

- ауыл шаруашылығы жерлерінің сапалық жағдайын бағалаудың теориялық негіздері;

- ауыл өнеркәсіптік кешендерінің жер ресурстарын басқарудағы ауыл шаруашылығы жерлерін бағалаудың маңызы мен ролы;

- қазақстан республикасындағы ауылшаруашылығы жерлерін кадастрлық бағалаудың әдістері;

- ауыл шаруашылығы жерлерінің сандық,сапалық ерекшеліктерін зерттеу және бағаны анықтау әдістері;

- «жанұзақ ата» шаруа қожалығына сипаттама беру;

- «жанұзақ ата» шаруа қожалығының ауданын анықтау;

- алқаптар бойынша бонитеттің орташа алынған баллын есептеу;

- азыққа жылдық қажеттілік;

- ауыл шаруашылығын жүргізу үшін шаруа қожалығына қажетті есептеулер.

Нарықтық экономика қажеттіліктіріне сәйкес, сонымен қатар ғаламдық экономикалық кеңістіктегі бағалау қоғамдастығын интеграциялау мақсатында жерді бағалау мәселесі қазіргі уақытта өте өзекті болып табылады.

Мұндағы мәселе, жер - қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының ең маңызды және ештеңемен алмастырылмайтын факторы ретінде қала отырып,түрлі рольді атқарады. Ресурс ретінде және тауар ретіндегі жердің құны – бес жүз жылдан аса зерттеліп кележатқан экономика ғылымында қажетті экономикалық фактордың бірі саналады. Жердің құнын қалыптастырудың экономикалық және экономикадан тыс механизмдерін қалыптастыру сұрақтары анағұрлым күрделі.

Дипломдық жұмысымда «Жанұзақ Ата» шаруа қожалығының ауданын, алқаптар бойынша бонитеттің орташа алынған баллын, жылдық азық қажеттілігін есептеп шықтым.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1 Бүгінгі ГАЖ: трендтер, шолу [Электрондық ресурс]. - Қол жеткізу режимі: http://isicad.ru/ru/articles.php?article_num=15737 (өтініш берген күні: 28.04.2018)

2 "Карта 2011" ГАЖ базалық жиынтығы негізінде пайдаланушының ГАЖ жобалау ерекшеліктері [Электрондық ресурс]. - Қол жеткізу режимі: <https://gisinfo.ru/item/80.htm> (өтініш берген күні: 28.04.2018)

3 Үш өлшемді ГАЖ Ресейге келеді. AutodeskInfrastructureModeler 3D ГАЖ жасау құралы ретінде [Электрондық ресурс]. - Қол жеткізу режимі: http://isicad.ru/ru/articles.php?article_num=15195 (өтініш берген күні: 28.04.2018)

4 Жер кадастрының, орман тізілімінің және ерекше қорғалатын аумақтардың геоақпараттық жүйелері [электрондық ресурс]. - Қол жеткізу режимі: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=1209> (өтініш берген күні: 04.03.2018)

5 Жерге орналастыру және жер кадастрында ГАЖ технологияларын пайдалану [Электрондық ресурс]. - Қол жеткізу режимі: <http://docplayer.ru/30208417-Ispolzovanie-gis-tehnologiy-v-zemleustroytve-i-zemelnom-kadastre.html> (өтініш берген күні: 04.03.2018)

6 Геоақпараттық жүйелердің даму тарихы [Электрондық ресурс]. - Қол жеткізу режимі: <http://e-lib.gasu.ru/eposobia/gis/2.html> (өтініш берген күні: 04.03.2018)

7 ГАЖ көмегімен қалалық Қызметтерді басқару [Электрондық ресурс]. - Қол жеткізу режимі: <http://www.itk.kz/index.php/ru/48-uncategorised/1439-2013-04-05-10-30-53390> (өтініш берген күні: 28.04.2018)

8 Ресейде және шетелде ГАЖ технологияларын қолдану мысалдары [Электрондық ресурс]. - Қол жеткізу режимі: <http://sci-article.ru/stat.php?i=1438288356> (өтініш берген күні: 05.03.2018)

9 Қазақстанда Жер ресурстарын мониторингілеу үшін ГАЖ-технологияларды қолдану [Электрондық ресурс]. - Қол жеткізу режимі: <https://articlekz.com/article/12427> (өтініш берген күні: 06.03.2018)

Протокол

о проверке на наличие неавторизованных заимствований (плагиата)

Автор: Түзелхан Досжан

Соавтор (если имеется):

Тип работы: Дипломная работа

Название работы: Досжан диплом_2 МҮМКІНДІК

Научный руководитель: Хайни-камаль Касымканова

Коэффициент Подобия 1: 4.4

Коэффициент Подобия 2: 1.7

Микропробелы: 67

Знаки из здругих алфавитов: 3

Интервалы: 5

Белые Знаки: 0

После проверки Отчета Подобия было сделано следующее заключение:

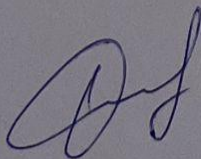
Заимствования, выявленные в работе, является законным и не является плагиатом. Уровень подобия не превышает допустимого предела. Таким образом работа независима и принимается.

Заимствование не является плагиатом, но превышено пороговое значение уровня подобия. Таким образом работа возвращается на доработку.

Выявлены заимствования и плагиат или преднамеренные текстовые искажения (манипуляции), как предполагаемые попытки укрытия плагиата, которые делают работу противоречащей требованиям приложения 5 приказа 595 МОН РК, закону об авторских и смежных правах РК, а также кодексу этики и процедурам. Таким образом работа не принимается.

Обоснование:

Дата

Заведующий кафедрой

Протокол

о проверке на наличие неавторизованных заимствований (плагиата)

Автор: Түзелхан Досжан

Соавтор (если имеется):

Тип работы: Дипломная работа

Название работы: Досжан диплом_2 МҮМКІНДІК

Научный руководитель: Хайни-камаль Касымканова

Коэффициент Подобия 1: 4.4

Коэффициент Подобия 2: 1.7

Микропробелы: 67

Знаки из здругих алфавитов: 3

Интервалы: 5

Белые Знаки: 0

После проверки Отчета Подобия было сделано следующее заключение:

- Заимствования, выявленные в работе, является законным и не является плагиатом. Уровень подобия не превышает допустимого предела. Таким образом работа независима и принимается.
- Заимствование не является плагиатом, но превышено пороговое значение уровня подобия. Таким образом работа возвращается на доработку.
- Выявлены заимствования и плагиат или преднамеренные текстовые искажения (манипуляции), как предполагаемые попытки укрывтия плагиата, которые делают работу противоречащей требованиям приложения 5 приказа 595 МОН РК, закону об авторских и смежных правах РК, а также кодексу этики и процедурам. Таким образом работа не принимается.
- Обоснование:

Дата

Баймурзаев О.
проверяющий эксперт

6B07304 – «Геокеңістіктік цифрлық инженерия» білім беру бағдарламасы бойынша бакалавр дәрежесін алу үшін Түзелхан Досжан Бақытұлы «Ауыл шаруашылығы ұйымының жерлерін шаруашылық ішілік бағалау» тақырыбында дайындаған дипломдық жұмысына ғылыми жетекшінің

ПІКІРІ

Нарықтық экономика қажеттіліктеріне сәйкес, сонымен қатар ғаламдық экономикалық кеңістіктегі бағалау қоғамдастығын интеграциялау мақсатында жерді бағалау мәселесі қазіргі уақытта өте өзекті болып табылады.

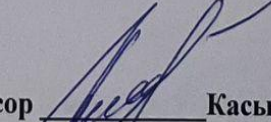
Дипломдық жұмыстың мақсаты Ауыл шаруашылығы ұйымының жерлерін шаруашылық ішілік бағалау, сандық, сапалық ерекшеліктерін зерттеу және бағаны анықтау әдістерін қарастырып, кадастрлық бағасына зерттеу жүргізу мен нақты салыстырулар жасау.

Осы мақсатты жүзеге асыру негізінде Алматы қаласының жер телімдерінің бағалау критерийлері бойынша зона аймақтарға бөлінуін талдап, бағалау картасындағы жыл сайынғы маңызды өзгерістерге сараптама жүргізіп, жер телімдері нысандарының нарықтық, кадастрлық бағасына зерттеу жүргізу мен нақты салыстырулар жасалынған. Сондай-ақ бағалау картасы қандай критерийлер бойынша құрылағанына түсіндіру жүргізілген.

Дипломдық жұмысты орындау барысында Түзелхан Досжан Түркістан облысы Ордабасы ауданы Қажымұқан ауыл оқуругіне қарасты Көктөбе ауылында орналасқан «Жанұзақ Ата» шаруа қожалығының ауданын, алқаптар бойынша бонитеттің орташа алынған баллын, жылдық азық қажеттілігін есептеп шықты. Тақырыпты толықтай ашып, мәселенің өзектілігін нақты түсіндіріп, шешу жұмыстары үшін өзінің ұсыныстарын көрсете білген.

Түзелхан Досжан дипломдық жұмысты орындау барысында өз бетімен жұмыс істеуге лайықты екенін дәлелдеп, университет қабырғасында алған өз білімін пайдалана білді. Дипломдық жұмыс бекітілген тақырыпқа толықтай келіседі және мемлекеттік стандартқа сай орындалған.

Дипломдық жұмысты «8» балға бағалап, дипломдық жұмыстың иесі Түзелхан Досжан 6B07304 – «Геокеңістіктік цифрлық инженерия» білім беру бағдарламасы бойынша бакалавр дәрежесіне лайықты деп санаймын және жұмысын қорғауға жіберуге ұсынамын.

Ғылыми жетекші
Сәтпаев атындағы ҚазҰЗТУ,
МЖГ кафедрасының т.ғ.д., профессор Касымканова Х.М.

«5» маусым 2024ж.

СЫН – ПІКІР

Дипломдық жұмысқа
(жұмыс түрлерінің атауы)

Түзелхан Досжан Бақытұлы
(оқушының аты жөні)

6В07304 – Геокеңістіктік цифрлық инженерия
(ББ атауы мен шифрі)

Тақырыбы: Ауыл шаруашылығы ұйымының жерлерін шаруашылық ішілік бағалау.

Орындалды:

а) слайдтық бөлім 14 парақ

б) түсініктеме 46 бет

ЖҰМЫСҚА ЕСКЕРТУ

Дипломдық жұмыста Түркістан облысы аумағын жер-бағалау аймақтарына бөлу, базалық ставкасын және базалық ставкаға түзету коэффициенттерінің есептелу шарттары талданды. Бағалау аймақтары, бағалау аймақтарындағы учаскелердің нарықтық және кадастрлық бағалары салыстырылды. Бірақ жұмыста бірнеше грамматикалық қателіктер кездеседі.

ЖҰМЫСТЫҢ БАҒАСЫ

Ізденушінің жұмысын және презентациясын жан-жақты талдай отырып, Түзелхан Досжан Бақытұлының дипломдық жұмысы барлық стандарттық талаптарға сай, жобаның тақырыбына сәйкес жұмысы толықтай қарастырылып, жоғары деңгейде орындаған. Жалпы жұмысты 95 - «өте жақсы» деп бағалаймын.

Рецензент

ЖШС «ХБК», PhD,

PhD,

қауымдастырылған

профессор

«05» 06.

Подпись А. А. Алтаева

завөрйәү

№ 2024 ж

« 20 » ж

« 20 » ж

